

herinneringen van ex-Veemers

Amsterdam 11-11-2020

Wie over de toekomst wil
nadenken, zal zijn verleden
moeten kennen

Voorwoord

In 2017 had Nederlands succesvolste (ex) kraakpand Werkgebouw het Veem (www.veem.nl) weer iets te vieren. De grond onder het gebouw was na meer dan 10 jaar onderhandelen met de Gemeente Amsterdam onder gunstige voorwaarden in eeuwigdurende erfpacht verkregen. Het werd gevierd met een uitgebreid diner voor een kleine 100 Veemers geserveerd door restaurant Bak. Veel gezang, muziek en speeches in de brede gang en vide van het gebouw. Zoals altijd was er ook een boekje met mooie verhalen en foto's van Veemers. Zoal altijd was daar ook weer ruzie over ontstaan en was de planning door sommigen wel en anderen niet gehaald.

Op zo'n nostalgisch moment van *fine dining* komt het gesprek al snel op de mensen die er niet meer zijn. Overleden, vertrokken, weg, waarheen ....? Na een paar glazen witte en rode wijn deed ik de toezegging op zoek te gaan naar ex-Veemers en die eens te interviewen. Dat leidde tot een flinke speurtocht in de twee jaar daarna. Het leverde ook een groot aantal leuke en leerzame interviews op. Vervolgens bleven de – door alle deelnemers goedgekeurde – interviews toch nog weer een jaartje liggen. Dit geheel in lijn met de gebruikelijke planning van dit soort projecten in het Veem. Enkele van de verhalen verschenen op de Veem website.

Toen in 2020 weer eens een bestuurscrisis in het Veem uitbrak – een verschijnsel dat zich in de afgelopen 40 jaar eerst wekelijks, toen maandelijks en vervolgens jaarlijks en tegenwoordig zo eens in de drie jaar voordoet – besepte ik dat we misschien van onze exen ook veel kunnen leren. De interviews werden afgestoft, een ander waardevol interview van Kees Driessen (Kamer 114) met de Veem-ontwerpers werd aan de vergetelheid ontrukkt en dat gold ook voor enquêteresultaten onder nog in het gebouw zittende Veemers. Het geheel werd voorzien van een in- en uitleiding en netjes doch sober vormgegeven door Bianca Kreuning. Dit onder het motto: wie over de toekomst wil nadenken, zal zijn verleden moeten kennen.

Werkgebouw het Veem bestaat in 2021 alweer 40 jaar als succesvol (ex) kraakpand. Het werd een Rijksmonument op (bijna) eigen grond met de laagste huurprijs in Amsterdam een omstreken (Nederland dus). Dat succes dankt het Veem aan de huidige Veemers, maar zeker ook aan zijn exen. Tijd om die in de schijnwerpers te zetten en daarmee te bedanken.

Tijd om van hen te leren.

Paul van Soomeren 11-11-2020

Bouw van het Veem. Heiwerk aan de Van Diemenstraat Breitner 1897 Bron: [https://www.stedelijk.nl/nl/collectie/3178-george-hendrik-breitner-heiwerk-aan-de-van-diemenstraat-\(bij-het-ij\)](https://www.stedelijk.nl/nl/collectie/3178-george-hendrik-breitner-heiwerk-aan-de-van-diemenstraat-(bij-het-ij))

Foto's voorblad: Veem 90 meter gevel geel + rood (havenszijde) en Veem straatzijde (voorheen: spoorzijde)

Inhoud

Voorwoord	2
1 Wie over de toekomst wil nadenken, zal zijn verleden moeten kennen	4
2 Een industriële kathedraal: BEWTH	6
3 Van eigen vlees gemaakt: Jaap en Barten de ontwerpers	7
4 Van illegaal naaiatelier tot Buitenhof van Rutte	9
5 Henk de Bouwer	11
6 Wereldspelers in de autonome stroom voorziening: Victron	13
7 Hoe Pascal agile in de cloud verdween: CVA	15
8 Van onderhuurder in het voorgeborchte naar digitaal communicatiebureau: Johnny Wonder	16
9 Heel het Veem krult, kookt en bakt: Maroeska Metz	18
10 Van relaxed beginnen tot een Tyrannosaurus Rex: Rob's Propshop	19
11 Hoe klinkt een straat, plein, buurt of stad: Soundtrackcity	20
12 The Prophet in het Veem: Dov Elkabas	22
13 Overleden	24
14 Veemers over het Veem	25
15 Wat ging goed, wat minder goed en wat nu?	30
En wat nu	34
Bijlage: de vele 'niet geïnterviewden'	35
Bijlage: publicaties over Werkgebouw het Veem	36
Verantwoording en colofon	37

1 Wie over de toekomst wil nadenken, zal zijn verleden moeten kennen

In 1898 werd aan de Oude Houthaven in Amsterdam een kathedraal voor goederenopslag gebouwd. Een pakhuis voor luxe en frivole goederen uit de Nederlandse koloniën. Koffie, thee, tabak, cacao en naar verluidt ook cocaïne¹ werden hier als stukgoed op- en overgeslagen. Het hoofdgebouw in gele baksteen werd Oranje Nassau Veem genoemd, omdat het in het kroningsjaar van Wilhelmina in 1898 werd opgeleverd. 'Veem geel' ging het later heten. Tien jaar daarna (1908) werd het aan de westzijde uitgebreid met een tweede gebouw in rode baksteen: 'Veem rood'. Deze kleuren kwamen overigens pas tevoorschijn bij de grote schoonmaak en renovatie van de buitengevels in 1989. In de kleine honderd jaar daarvoor hadden de kolengestookte schepen in de haven en de walmende vrachtauto's en dieseltreinen aan de straatzijde geresulteerd in één kleur, of eigenlijk geen kleur: 'Veem zwart'.

De twee Veemgebouwen waren samen goed voor 10.000 m² vloeroppervlak. Een voor die tijd megagroot opslagmonstrum van vijf verdiepingen (25-30 meter) dat aan de Westkant van de stad lag. De oude havenbaronnen hadden indertijd hun opslag vooral nog op de Oostelijke eilanden. Dit Veem was een voorloper, gebouwd in het besef dat door het splinternieuwe Noordzeekanaal de rollen voor Oost en West waren omgedraaid.

Het gebouw kwam in jaren 70 van de vorige eeuw leeg te staan. Een Sociaal Democratisch stadsbestuur droomde toen nog van vierbaans snelwegen richting centrum. Waar aan de Oostkant van de stad in de jaren 50 en 60 de Wibaut- en Weesperallee vorm hadden gekregen, werd het ook tijd om de Westkant van de stad op te stoten in de vaart der volkeren. Daar stond slechts een rijtje verloederde zwarte pakhuizen vol duivenstront nog in de weg. Het plan voor de IJ-boulevard lag klaar.

Het lot besliste anders: nadat theatermakers het gebouw ontdekten, werd het Oranje Nassauveem in 1981 gekraakt. Gedurende de jaren die volgden vestigden zich bedrijven, ambachtslieden en kunstenaars in het oude pakhuis. De krakers hadden ook een droom en een plan. Een droom van tienduizend m².² In hun droom zou in een geheel gerenoveerd prachtpand ruimte komen voor een mix van idealistische en creatieve bedrijvigheid. Mensen die samen het gebouw zouden opknappen, invullen en beheren. Een droom van zelfwerkzaamheid: zelfbouw, zelfbeheer en zelfbestuur. Daarvoor kwamen er ook plannen: een bouwplan, een financieel plan en een bestuurlijk plan.

Het bouwplan was strak en helder en gaf intern de rooilijnen voor ruimtes aan en schreef te gebruiken materialen voor.

Het financiële plan gokte sterk op de waarde van zelfbouw en investeringen die gebruikers/huurders zelf deden voor muren, schoorstenen, toiletten, elektra, water, riolering, trappenhuisen, liften en alles wat een gebouw tot een succes maakt.

Het bestuurlijke plan was gefundeerd twee begrippen 'zelf' en 'samen'.

Het gebouw kon gekocht worden voor één gulden³. Met een hypotheek van een 1,1 miljoen gulden van de nieuwe en niet minder idealistische Triodosbank, 1,4 miljoen gulden van de 'subsidieverordening stadsvernieuwing', 2 ton provinciaal geld, heel veel al verricht (1 miljoen) en nog meer in de toekomst te verrichten zelfwerkzaamheid, lukte het uiteindelijk. De gevels worden schoongemaakt en gerestaureerd, voor de brandveiligheid worden vloeren gestort en komt er in het hele gebouw een sprinklerinstallatie die in noodgevallen het IJ kan leegpompen om een Veembrand te blussen. Het bouwen, de centen en het besturen

---

¹ Zie ook Conny Braam: De handelsreiziger van de Nederlandsche Cocaïne fabriek. Nieuw Amsterdam, 2009

² Kees Schaapman: Een droom van tienduizend m²; het succes van pakhuis het Veem. Vrij Nederland 30 augustus 1997, pagina 40-43.

³ Die gulden kwam uit de portemonnee van de toenmalige Veem-penningmeester Bram van Dijk (DSP-groep) en werd overhandigd aan Hans Gerson de baas van het Amsterdamse Grondbedrijf. De Veem-penningmeester had daarna nog veel lange gesprekken met de belastingdienst over de BTW-aftrek van de verbouwing. In die tijd kon je gelukkig nog gewoon praten met mensen (!) van de belastingdienst en kon preventief een en ander naar wederzijdse tevredenheid geregeld worden.

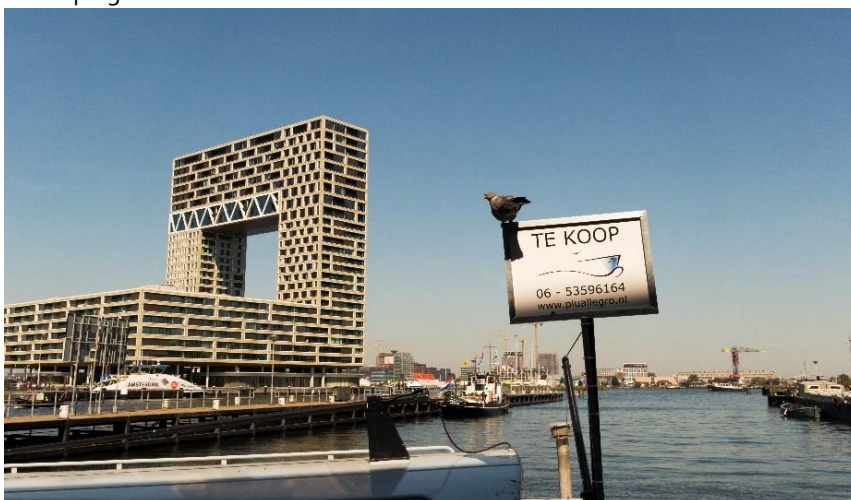
ontkomen niet aan het nodige geruzie, gedoe en veel crisissen⁴. Zelfbestuur, samen met zo'n divers gezelschap, kent nu eenmaal uitdagingen.

Veertig jaar later tellen bijna 80 bedrijven, ambachtslieden en kunstenaars – waarvan velen nieuwkomers – hun zegeningen. Op een lage eeuwigdurende erfpacht, staat er aan de Oude Houthaven, met uitzicht op het IJ en NDSM, een prachtig gerestaureerd gebouw met de status van Rijks (geel) en Gemeentelijk (rood) monument. De hypotheek is afgelost en het gebouw heeft de laagste huur die er bestaat in Amsterdam en misschien wel Nederland (iets meer dan € 50,- per m² per jaar). Met bijna 500 zonnepanelen op het dak en led in de gangen wordt scherp gekeken naar verdere verhoging van de duurzaamheid.

In Werkgebouw het Veem huist tegenwoordig een fantastische mix aan creatieve toppers op het terrein van ambacht en maak-industrie, dans, ICT, design, film/foto, mode, kunst, onderzoek en advies, architectuur, theater en horeca. Een gebouw dat soms letterlijk klinkt als een klok⁵ met een sober maar ruim opgezet binnenwerk: 7500 m² werkruimtes en 2500 m² openbaar gebied met ruime vides, gangen en trappenhuizen.

Ondanks grote betrokkenheid van alle Veemers is er natuurlijk toch doorloop. Er zijn Veemers overleden en nog meer zijn er de wijde wereld ingetrokken. Dat geeft de broodnodige dynamiek aan een oud gebouw aan een oude haven. Het is niet alleen leuk, maar misschien ook leerzaam om te kijken wat de oudgedienden die vertrokken te vertellen hebben over Werkgebouw het Veem. In dit boekje hebben we de verhalen van een tiental ex Veemers opgenomen. Dit onder het motto: wie over de toekomst wil nadenken, zal zijn verleden moeten kennen.

Het verleden moet dan overigens wel 'gelezen' worden in de context van toen en niet met de kennis van nu. Nu kijken we raar op van een gemeentebestuur dat zeer positief stond ten opzichte van illegale naaiateliers. Nu kunnen we ons nauwelijks nog de inktzwarte periode voorstellen waarin het kraak verhaal van het Veem begon. Een tijd waarin volgens Het Parool *"de stad aan anarchie ten onder dreigde te gaan: krakers en drugscriminelen hadden vrij spel, leegstand en verwaarlozing teisterden de straten, de werkloosheid steeg tot ongekende hoogte, terwijl bedrijven de stad massaal de rug toekeerden."* Of zoals in het 'Papieren monument voor de Oude Houthaven' wordt gesteld: *"Er was een tijd dat je op deze plek beter niet kon komen. Maar waarom zou je ook? Behalve de bewoners had niemand er iets te zoeken. (.....). De Van Diemenstraat was verworpen tot een tippelzone voor de hoeren die elders waren verjaagd. Logisch dat 10 jaar geleden over het gebied rond de Oude Houthaven nog werd gesproken als de laatste rafelrand van de stad."* (Metamorfosis, 2018, inleiding). De context is anno 2021 weer geheel anders. Het Veem heeft nog het meeste weg van het kleine Gallische Asterix en Obelix dorp gelegen in een zee van speculatieve veruypping met de allerduurste penthouses van heel Nederland pal voor de deur in het Pontsteigergebouw⁶, een megagroot woonmonstrum van vijf en twintig verdiepingen middenin de Oude Houthaven:

⁴ Mooi beschreven in de verhalen 'Tien jaar zelfbeheersing': <https://www.veem.nl/nl/p5b30e60a3fde8/tien-jaar-zelfbeheersing.html>

⁵ Concerten in de vide + opvoeringen in het Veemtheater

⁶ Zie Quote, Martijn Zeven 23/06/2018 10:47 (<https://www.quotenet.nl/vastgoed/a216023/horeca-ondernemer-won-yip-verdient-miljoenen-aan-speculatie-op-duurste-penthouse-van-nederland-216023/>)

2 Een industriële kathedraal: BEWTH

Ben Zwaal herinnert het zich nog goed, de voorstellingen die door BEWTH (BEWegings Theater⁷) in 1979 en 1980 in het toen nog helemaal lege Veem gegeven werden. *"Twee voorstellingen waren het. Op de derde verdieping en een jaar later op de vierde. Het publiek kwam via het oostelijke trappenhuis binnen en wij hadden het gebouw totaal verduisterd. Dat betekende dat wijzelf ook niks konden zien en zo met onze kop tegen een van de honderden pilaren aan konden knallen. Dat gebeurde aanvankelijk ook vaak. We hebben toen die pilaren buiten het zicht van het publiek aan de achterkant voorzien van een lik verf die – na vooraf even kort beschenen te zijn door een zaklamp – een uurtje een flauw licht gaf; dat spul dat ook de wijzers van horloges laat oplichten; atoomverf noemden we het."* Veertig jaar later bij een rondgang door het gebouw licht Ben zelf opeens helemaal op als hij op de derde verdieping de verf nog op de pilaren aantreft.

"In Nederland - en misschien zelfs wel wereldwijd - waren wij het eerste theatergezelschap dat locatie theater heel letterlijk nam. Het locatietheater werd bij ons architectuurtheater. Het gebouw werd het onderwerp van de voorstelling. Gebouw en belichting definieerden de voorstelling en werden de hoofdrolspelers. Het waren in die jaren vooral oude industriële gebouwen. In Amsterdam deden we eerst de Hollandse Manege, de Jonker Machinefabriek en toen pakhuis d'Pelikaan." Daarna volgden in 1979 de 38 voorstellingen in het Veem en in 1980 nog weer eens 44 voorstellingen. *"Een gebouw tot vertrekpunt en inhoud van een voorstelling maken, betekent dat je zonder vooropgezette ideeën en plannen moet beginnen. Je laat het gebouw op je inwerken en komt dan tot een interpretatie waarin het gebouw centraal staat."*

De voorstellingen van BEWTH brachten het Veem ook echt onder de aandacht. In dat opzicht heeft BEWTH waarschijnlijk heel wat gebouwen gered. Gebouwen die eigenlijk als oude meuk tegen de vlakte hadden zullen gaan, werden door een jongere generatie die naar een voorstelling ging opeens letterlijk in een heel ander licht gezien. De Hollandse manege tussen Vondelstraat en Overtoom is daar een goed voorbeeld van, maar dus ook het Oranje Nassau Veem. 'Het' Veem. Wie weet wat er mee gebeurd zou zijn als BEWTH het gebouw in al zijn monumentale schoonheid niet had uitgelicht. Het gebouw werd niet lang daarna gekraakt en daarop begon de verbouwing. BEWTH bouwde en huurde in het Veem souterrain nog enkele jaren een ruimte voor opslag van materiaal. De ruimte (-1.30) waar later Robs Propshop in kwam en die nog weer later de timmerwerkplaats werd van Frans Debets (in 2011 overleden) en Pieter Oostra.

BEWTH's laatste voorstelling vond in 2003 in de Mariakapel van de Oude Kerk in Amsterdam plaats. Ben vindt het diep in zijn hart eigenlijk nog steeds jammer dat het Veem niet meer is zoals hij het aantrof: een totaal lege industriële kathedraal van 10.000 m² met boven de monsterzaal, de mooiste ruimte die hij ooit in een pakhuis aantrof. *"Natuurlijk, het moest en het is prachtig en mooi gedaan, maar nog steeds zie ik die totale leegte voor me, dat woud van 1000en gietijzeren kolommen die, hoe hoger je klom, steeds dunner werden, zich verjongden."*

Ben is later nog een heel enkele keer terug geweest voor een voorstelling in het Veem theater, maar dan verliet ik het pand toch een beetje droef en melancholiek over dat wat verdwenen was. *"Dan denk ik aan wat architect Jaap den Baars, kraker en verbouw architect, schreef in een terugblik: ik zat soms dagen wezenloos naar het water te staren. Ik was echt verliefd, zowel op het gebouw als op de plek. Het moment dat de eerste schotten in die open vloervelden werden geplaatst was rampzalig. Je moest afscheid nemen van de leegte"* Maar na een uitputtende rondgang 40 jaar later wint bij Ben het optimisme. *"Nu voor het eerst na 40 jaar kan ik het hebben, zie ik het nieuwe leven in het gebouw, het theater, restaurant, de kunstenaars en bedrijven. De mooie mix. Ik zie de activiteit en het nut en belang. Dat heeft kennelijk zijn tijd nodig."*

---

⁷ De geschiedenis van BEWTH is terug te vinden in het in 2005 bij uitgeverij THOTH te Bussum verschenen boek BEWTH VOLTOOID 1965-2005 (Carol Schade en Ben Zwaal). Zie ook: <http://www.bewth.nl/>

3 Van eigen vlees gemaakt: Jaap en Barten de ontwerpers

Twee Veemers van het eerste uur, goede vrienden Jaap den Baars (architect, 1947) en Barten van Elden (beeldend kunstenaar, 1955). Twee bescheiden avonturiers die aan de wieg stonden van de kraak en plattgrond van het Veem (Jaap) en van de prachtige trappenhuizen, postvakken, presentatieborden en verrijdbare balie (Barten). Ze vertrokken per 1 januari 2013, met enige weemoed, uit de ruimtes die ze bijna vanaf het begin hadden bewoond: het mooie hoekpand 2.03, met ruim uitzicht, van Jaap en de fraaie, hoge ruimte 2.11, twee deuren verderop, met de door Barten zelfontworpen deuren naar het IJ. Zij vertrokken; het Veem bleef.

We gaan terug in de tijd, naar kort voor de kraak van 1981. Jaap werkte op een architectenbureau in Harlingen, maar dat was niet hoe hij zijn verdere leven voor zich zag. Hij kwam regelmatig in Amsterdam, de woonplaats van zijn vriendin Josephine Hamming. Via haar kwam hij in contact met Sjoerd Schwibettus en Gail Dockery, die een mime-studio hadden aan de Prinsengracht. Zij vroegen hem voor het bestuur van hun studio. *“Niet omdat ik verstand had van mime”, aldus Jaap, “maar ze moeten hebben gedacht: een architect is ook bezig met ruimte.”* Hij besloot zich nuttig te maken door een betere studio voor ze te zoeken.

Hij bezocht het Veem voor een voorstelling van Bewth, een bewegingstheatergroep die altijd op de meest prachtige plekken speelde. *“Via het trappenhuis werden we naar boven geleid, waar wat bankjes stonden met voor iedereen een deken. Het was midden in de winter en de ruimte was onverwarmd. Buiten lag sneeuw. Bewth had een gedeelte van de bovenste verdieping van het gebouw fantastisch uitgelicht. Iedere zuil werd apart belicht, wat een mistig groen verspreidde in de verder donkere ruimte. Maar ik wist toen nog niet dat het hele gebouw leeg was.”* Een half jaar later, inmiddels ontslagen in Harlingen, stuitte Jaap tijdens een van zijn speurtochten door Amsterdam opnieuw op het Veem. Hij belde eigenaar Pakhoed en blufte (*“in die periode durfde ik alles”*) dat hij minstens duizend vierkante meter wilde huren. Van Pakhoed kreeg hij echter een ander verhaal te horen: de erfpacht van de gemeente zou binnenkort aflopen en er was een sloopverplichting aan het contract gekoppeld. Kraken lag voor de hand – met instemming van Pakhoed, die dan van de sloopkosten af zou zijn. Zelf gebruikte Pakhoed het gebouw toch niet meer: het stond al geruime tijd leeg. *“Toch aarzelden we”,* herinnerde Jaap zich. *“Het gebouw was zo immens. En echte krakers waren we niet. We zijn naar het advocatencollectief in Noord gegaan en hebben hun de situatie voorgelegd. Meteen doen, zeiden die, en pas toen waren we overtuigd.”* En zo geschiedde. Sjoerd en Gail nestelden zich in de voormalige monsterzaal; Josephine en Jaap betrokken de portierswoning, die met platen was dichtgeschroefd. Barten voegde zich kort daarop bij hen. In 1981 kwam hij net van de Rietveld af. Hij had gehoord dat er mensen in het Veem waren getrokken en ging kijken. *“Ik stond te roepen: hallo, hallo! Er was geen bel of niks, natuurlijk. Het hele gebouw was leeg, er zat nog geen muur in. Er was geloof ik één waterleiding die het deed. Nou, ze deden open en Sjoerd zei: als je mee wil doen, pak maar een bezem.”* Want nieuwe mensen waren niet alleen welkom, ze waren nodig. De eerste avond, toen de krakers nog maar met z'n vieren waren, was er een Securicor-beveiligiger gekomen. Die werkte voor Pakhoed maar wist van niks en had ze eruit willen gooien. Hij belde de politie, maar de agent die kwam kijken bleek op de hand van de krakers. *“Die zag een fles melk staan en een stoel en een matras en zei: er wordt hier gewoond”,* aldus Jaap. *“En tegen die Securicorman: d'r uit! Dit is huisvredebreuk! Haha!”* Maar, herinnerde Barten zich, *“het gebouw zat wel hele-maal onder de duivenpoep”*. Door kapotte ruiten heen bleven die vogels af en aan vliegen. *“We hebben met schraapijzers de vloeren schoongemaakt. Decimeters dikke koeken stront. Ontzettend smerig.”* Het gebouw lekte, je keek door gaten in de muren naar buiten en het stonk. Een paleis was het nog lang niet. Er moest dus opgeknapt worden. Na vele discussies en lange onderhandelingen met de gemeente lag er een plan voor de tienduizend vierkante meter vloeroppervlak, was er financiering gevonden en – heel belangrijk – bleef het Veem zelf eigenaar van het gebouw.

Het was een cruciaal moment in de geschiedenis van het Veem. Zoals Jaap zei: *“Je kan het maar één keer doen.”* Er moesten beslissingen worden genomen. Zo herinnerde Barten zich een aannemer die bereid was in het hele gebouw betonvloeren te storten als hij de honderd jaar oude balken maar mocht hebben. Dat waren balken van bijna elf meter lang, hand gedisseld Amerikaans grenen, zo zwaar dat je er ééntje net met vier man

kon tillen. *“Zulke balken bestáán helemaal niet meer”*, aldus Barten. Ze besloten het niet te doen en de balken zelf te houden. Gelukkig maar. Want gaandeweg ontdekten ze, hoe knap het gebouw gemaakt was. *“Als je moeren een kwartslag gaf, kon je ze verder met de hand losdraaien. Het was een meccanodoo, zo mooi zat het in elkaar”*, vertelde Jaap, nog steeds onder de indruk. En zo zwaar gedimensioneerd, dat je op elke balk een muur kon zetten – duizend kilo per vierkante meter. Vanwege de schoonheid van het gebouw besloten ze bescheiden te blijven met hun toevoegingen. Sober, Spartaans, *“een beetje zCV-achtig”*, zoals Jaap het omschreef. Maar: met veel gezamenlijke ruimte. De brede gangen moesten een soort straten worden om het toch wat gesloten gebouw een gastvrijer gevoel te geven. De vides en trappenhuizen werden groter en ruimer ontworpen dan strikt noodzakelijk was. Dat de Triodos Bank een ontwerp met zó veel openbare ruimte financierde en dat de gemeente het goedkeurde, zou volgens Barten nu niet meer goed denkbaar zijn. *“Dat we dat toen doorgezet hebben – daar zijn we wel trots op.”*

Uiteindelijk werd van de tienduizend vierkante meter vloerveld zeventuizend verhuurd. De rest was gezamenlijke ruimte – *“we vonden in die tijd gewoon dat een mens dat nodig had”*, verklaarde Barten droogjes. Veel trots wilden de twee pioniers verder niet uiten over hun bijdragen; ze benadrukten dat het een groepsinspanning was geweest. Maar als Jaap dan toch één ding moest noemen, dan was het zijn idee om de trappenhuizen en treden te maken van de vrijkomende balken. Daardoor hoefde er niet één plank te worden gekocht. *“Van eigen vlees gemaakt”*, zoals Barten instemmend beaamde. En terwijl Jaap van Barten vooral de trapleuningen, trappenhuizen en verlichting bewonderde, die bewezen dat het Veem als gebouw echt iets moois kon worden, was Barten zelf vooral tevreden over zijn presentatieborden voor het theater, beneden in de hal, en over de postvakken die hij had gemaakt: *“Daarin zit denk ik het grootste ambachtelijk vernuft.”*

Het was Jaap die het uiteindelijke vloerplan bepaalde, waarbij om de twee traveeën een leidingschacht en schoorsteen werden gemaakt. Zo zouden grotere ruimtes later altijd weer opgesplitst kunnen worden in kleinere, van één travee, met behoud van voorzieningen. Voor een Open Dag werd destijds op de nog lege vloervelden gemarkeerd waar die ruimten zouden komen. Tot verbazing van sommige bezoekers, herinnerde Barten zich: *“De gewone krakers die kwamen kijken vonden dat belachelijk! Alsof we de Politie waren die iedereen voorschreef hoe het moest. Maar het is wel onze redding geweest, want daardoor is het gelukt. Omdat het allemaal volgens plan gebeurde.”* Na de Open Dag, waarop een paar duizend mensen waren afgekomen, meldden zich daardoor volgens Jaap en Barten geen “wilde anarchisten” maar juist mensen die door de strengere aanpak het vertrouwen hadden gekregen om in het Veem te investeren. Maar gemakkelijk ging het allemaal niet. Jaap had in die periode slapeloze nachten – *“Ik had zoiets nog nooit gedaan”* – en ook andere Veemers hadden het vaak zwaar. *“Kijk, het was een geweldige groep mensen”*, aldus Jaap, *“maar je bent met z’n allen toch ook een olifant die maar moeilijk van richting verandert. En als je dan iets in gang wil zetten...”* Barten: *“Er zijn mensen opgebrand, kwaad weggelopen, er zijn ruzies geweest. Het was gewoon niet makkelijk.”* Maar ze werden verliefd op het gebouw – en op deze bijzondere groep, *“die dit met elkaar zo gedreven en knokkend voor elkaar kreeg”*. Het groeiende gezelschap Veemers investeerde, klussend en bouwend, tienduizenden guldens eigen geld in het pand. Bovendien werd er vanaf het begin huur betaald – en elke week vergaderd. Zolang ze nog krakers waren, hoefden ze geen erfpacht en onroerendgoedbelasting te betalen en kon alle huur die ze aan zichzelf betaalden worden geïnvesteerd in bouwmaterialen. Zo werd heel veel zelf gedaan: door alleen de materialen te kopen en vervolgens de handen uit de mouwen te steken.

Terugkijkend vindt Jaap de bel-etage fantastisch, net als het souterrain met zijn houtgeuren en opslag: *“Dat zit toch best goed in elkaar.”* Maar op de eerste en tweede verdieping mochten, wat hem betreft, de gangen wel wat vrolijker, *“misschien wat mooie schilderijen en een betere aanlichting”*. Barten zag terugkijkend nog ruimte voor een dakterras – Jaap zou daar dan wel een beeldentuin willen maken, met werk van mensen uit het Veem en *“looppaden en gras op het dak”*. En in de vide, suggereerde Barten, zou met het aanlichten van de randen het monumentale gat naar boven *“veel meer gaan werken”*. Maar goed, concludeerde Jaap, *“het gebouw is nooit af. Dat hoort ook zo. Als een gebouw helemaal af is, dat is ook de dood in de pot.”* Alleen de diversiteit – dat wilden ze wel nog even kwijt – dat mocht echt nog wat meer. Het bleef allemaal zo wit. En aan de leeftijdsopbouw kon ook nog wel wat verbeterd worden. Zoals Barten zei: *“De diversiteit die we altijd wilden in het Veem is nog niet helemaal wat ons destijds voor ogen stond. Dat vind ik wel een opdracht aan het Veem. Om dat te blijven betrachten.”*

4 Van illegaal naaiatelier tot Buitenhof van Rutte

Als eerste huurder van de beletage oostzijde glipt eind 1984 een naaimachineverhuurbedrijf door de nieuwkomerscommissie. Alle begin is moeilijk en waarschijnlijk heeft de eigenaar met een traan op de wang uitgelegd dat het hier ging om een werkatelier dat integratie en inkomensverwerving faciliteerde voor armlastige werkloze migranten en vluchtelingen. Zoiets past geheel binnen de Veem doelstellingen! Zo begon Rivalco (groothandel-verkoop-reparatie naaimachines en stoomapparaten⁸) in het Veem. Ze zouden zich eerst vestigen aan de Westkop van het Veem: het rode gebouw. Maar als er ooit een IJ-boulevard zou komen – een frisse brede allee voor auto's van en naar en door het centrum – dan zou dat deel van het Veem afgebroken moeten worden. Afbraak van het Veem – nu een gemeentelijk (rode gebouw) en rijksmonument (het gele gebouw) – was tot in die vroege jaren 80 van de vorige eeuw een reële optie. Nu ondenkbaar, maar misschien had het ook wel weer voordelen gehad. Zoals A. Barmhart in het Parool van 09-09-2018 schreef: *“Als we de planologen in de jaren 50 en 60 hun gang hadden laten gaan met de Jordaan slopen, grachten dempen en een binnenstad vol vierbaans autowegen, hadden we nu niet met die toeristenhordes gezeten.”*

Hoe dan ook, men zag op de Westkop van het Veem dus liever geen 'vaste vestigers' en zo kwam Rivalco uiteindelijk na enig gedoe⁹ op de beletage aan de Oostkop terecht: het gele gebouw. Een enorme ruimte van 265 m². Het naaimachineverhuurbedrijf blijkt machines te leveren aan de snel in omvang toenemende negotie van de illegale naaiateliers.

Naaiateliers waren er in die tijd eigenlijk overal. In 2011 maakte 'Andere Tijden' er een uitzending over (15-10-2011, 21.20. Nederland 2¹⁰): *“In de jaren '80 neemt de werkloosheid snel toe door de ernstige wereldwijde crisis. Tegelijkertijd is er vraag naar snelle, trendy mode. Kleine ateliers, meestal in handen van Turkse immigranten, springen in dit gat. Vanuit Turkije komt een immigratiestroom van gelukszoekers op gang. (...) De naaiateliers breiden zich in rap tempo uit. Begin jaren '90 zijn er zo'n 1000, met zo'n 20.000 man personeel. De ateliers zaten in de volkswijken als De Pijp, het Centrum, Oud-West en Oud-Zuid. Later breidt de bedrijvigheid zich uit naar de tuinsteden. Het gemeentebestuur van Amsterdam juicht deze ontwikkeling toe. Ze zit met de migranten in haar maag want in die tijd slaat de werkloosheid hard toe, ook onder migranten. Het is dus prettig dat ze aan het werk zijn. De verblijfsstatus van een werknemer is irrelevant. En zo gedooft de gemeente Amsterdam tussen 1983 en 1993 de illegale ateliers.”*

Nauwelijks voorstelbaar, maar het waren andere tijden. In een artikel over de toenmalige burgemeester Ed van Thijn vat het Parool (09-09-2018) de situatie in Amsterdam van toen als volgt samen: *“In 1983 werd Van Thijn burgemeester van Amsterdam, in een tijd dat de stad aan anarchie ten onder dreigde te gaan. Krakkers en drugscriminelen hadden vrij spel, leegstand en verwaarlozing teisterden de straten, de werkloosheid steeg tot ongekende hoogte, terwijl bedrijven de stad massaal de rug toekeerden.”*

En in die anarchistische tijden kan door Veem-naaimachines gemaakte kleding via een hele keten van tussenhandelaren even later gewoon bij C&A hangen. Het is kleding met een luchtje en het Veem ruikt dat nog eerder dan het stadsbestuur. Echt netjes gaat het er in de naaimachine en – atelierbranche niet aan toe: *“Meestal zijn er een paar mensen officieel in dienst waarvoor premies worden afgedragen, de rest werkt zwart.”* Binnen het Veem begint dan ook al snel actie om het naaimachine bedrijf het gebouw uit te werken. Eenvoudig gaat dat niet, maar uiteindelijk lukt het per eind november 1987 de huurovereenkomst te beëindigen. Het werd uiteindelijk uitkopen en Rivalco krijgt een schadevergoeding van 20.000 gulden. Het levert het Veem een Post Rivalco Stress Syndroom (PRSS) op dat nog decennia doorwerkt. Het Veem durft eigenlijk de ruimte vanaf dan nooit meer aan één partij te verhuren.

⁸ Onder deze omschrijving te vinden in het boekje 'Werkgebouw het Veem; Ruimte voor werk'. Uitgave Werkgebouw het Veem 1986 (tekst door Luc Overman)

⁹ Bron artikel Sander Stotijn, pagina 5 (Veem notulen 25-02-1985) In: 10 jaar Zelfbeheersing; uitgave Veem

¹⁰ Zie ook: <https://anderetijden.nl/aflevering/159/Goedkoop-genaaid>

Rivalco vestigt zich iets westelijk van het Veem aan de Archangelkade/Nieuwe Hemweg. In 1989 brandde de vestiging daar geheel af. Het is een cynische speling van het lot, want brand is ondertussen bijna onmogelijk geworden in het Veem door de supersonische sprinklerinstallatie die juist in 1989 opgeleverd wordt. Na de brand leidt het spoor van Rivalco naar Polen om daar in de mist en rook der tijden te verdwijnen. Maar ach ...wie weet er tegenwoordig nog wat een naaimachine is?

Na het vertrek van de naaimachinehandel volgt er in het Veem eind jaren 80 een lange discussie over wat te doen met de enorme ruimte, maar uiteindelijk komt er een galerie. Een galerie die natuurlijk geen galerie mag heten, maar expositieruimte heet. De Veemvloer. De gedachte is eerst dat Veemers daar kunnen exposeren, koffiedrinken en discussiëren. Uiteindelijk wordt het echter echt een galerie in de vorm van een aparte Stichting waarbij het Veem weer in het bestuur van de Stichting Veemvloer zit. De Veem brochure van eind jaren 90: *"De Veemvloer is een expositieruimte die sinds 1993 bestaat. Naast haar rol als productieplek, functioneert de Veemvloer regelmatig als discussieruimte. De op een thema gebaseerde groepstentoonstellingen en de samenwerking met andere instellingen zijn gekoppeld aan diverse activiteiten (o.a. presentaties, projecties, performances). Het programma van De Veemvloer neemt het kosmopolitische en dynamische karakter van Amsterdam als uitgangspunt."*

Een kleine 20 jaar later (2009) sterft de Veemvloer een succesvolle stille dood. De ruimte wordt tijdelijk verhuurd aan de Universiteit van Amsterdam die er het onderdeel 'restauratie en conservering' onderbrengt. Het geeft het Veem langere – en gezien de geïnde huur profijtelijke – tijd om veel te discussiëren en enquêteren. Uiteindelijk wordt - als de UvA is vertrokken - de ruimte gesplitst in twee ruimtes. Een voor de verhuur – Veemvloer - en een voor horeca (Veemkantine; in Veem termen: een broodjeszaak). De Veemvloerverhuur neemt een hoge vlucht en uiteindelijk huurt de VPRO vanaf najaar 2018 de ruimte en worden vanaf daar de programma's 'Boeken' en 'Buitenhof' verzorgd. Het levert een stroom aan literaire en maatschappelijke politieke bobo's op. Van een illegaal naaiatelier in een kraakpand wordt deze ruimte vanaf najaar 2018 een tempel van media en establishment in een Rijksmonument. Voorlopig hoogte- c.q. dieptepunt is als premier Rutte in een uitzending van Buitenhof (13-01-2019) vanuit de Veemvloer in ex kraakpand het Veem laat weten *"giftig te worden"* van de *"witte wijn sippende Amsterdamse elite die alsmaar kritiek heeft op de Amerikaanse president Donald Trump."*

Er zijn Veemers die zich in hun graf omdraaien.

5 Henk de Bouwer

Henk Slijkhuis werd in 1989, na een serieuze sollicitatieprocedure, aangenomen als bouwcoördinator voor de grote cascoverbouw van Het Veem. Er moest zowel binnen als buiten heel veel gebeuren: gevels schoonmaken, voegwerk repareren, de complete elektrische installatie vernieuwen, een anhydrietvloer storten in het hele gebouw en de fameuze sprinklerinstallatie installeren. Dit alles terwijl het gebouw in gebruik bleef. De klus was drie jaar later in 1991 geklaard.

"Bij de finale inspectie van de oplevering zouden we beginnen op het dak, maar de aannemer viel met trap en al naar beneden op de net nieuwe en goed uitgeharde anhydrietvloer van de bovenste verdieping. Vanuit het hijshuisje stond ik met het bouwteam machteloos toe te kijken. Gelukkig liep het goed af, maar de oplevering werd wel uitgesteld." De grote Veem-verbouwing was het enige project in Henks carrière waarbij de eindafrekening van de aannemer uitkwam onder de aanneemsom. *"Kennelijk had Het Veem voor de aannemer een andere meerwaarde, want hij was trots op het resultaat en zonder aarzeling ging hij daarna weer met mij in zee voor een ander project."*

Gedenkwaardig is en blijft voor Henk de haat liefde verhouding met de esthetische commissie. *"Ik wilde volgens plan en planning te werk gaan en zij namen uitgebreid de tijd om iets uit te zoeken. Maar het resultaat ligt er niet om: een prachtig gebouw in goede staat en bovendien werden we na onze verbouwing gemeentelijk- en rijksmonument. Op één conflict na - waarbij het bestuur moest ingrijpen - verliep mijn samenwerking met de esthetische commissie overigens in goede harmonie."* Hein de Haan, bekend architect in Amsterdam (helaas overleden), vroeg ooit aan Henk of het originele concept van Jaap den Baars met die grote publieke ruimte (brede gangen, vide, trappenhuisen e.d.) ook daadwerkelijk was gerealiseerd. *"Toen ik dat bevestigde en de lage huurprijs noemde was hij stomverbaasd. Ik denk dat Jaap den Baars een belangrijk stempel heeft gedrukt op het bouwplan. Ik heb daar met Jaap nogal eens over gefilosofeerd in de tijd dat hij ongeveer dag en nacht in zijn atelier aan het ontwerpen, tekenen, rekenen, detailleren en ... twijfelen was. Ontwerpen is een proces waarin je constant keuzes maakt en beslissingen neemt waarop je verder bouwt. Jaap is een eeuwige twijfelaar, bij iedere keuze vraagt hij zich af of het wel de goede is. Hij had ondanks alle twijfel een heldere visie over hoe je dat prachtige gebouw in ere kon houden. Er zijn in een vroeg stadium belangrijke beslissingen genomen over de plaatsing van de wanden ten opzichte van de kolommen, de afmeting van de gangen, materiaalgebruik en veel details."*

Henk haalt grinnikend ook nog herinneringen op aan de Veem-vloerschildering. Het zou wel eens het grootste schilder kunstwerk van West-Europa kunnen zijn: *"Tsja dat was echt lachen dat prachtige kleurenplan van de vloeren, een creatie van Marca van der Linden. Opdracht was om vloerverf in drie lagen aan te brengen, waarbij slijtage gegarandeerd moest zijn vanwege het beoogde effect. We hebben de beste bedrijven uitgezocht maar die vonden het ingewikkeld: garantie geven op slijtage waren ze niet gewend. Uiteindelijk is het toch gelukt!"*

Henk bleef in het Veem. Hij werd huurder/lid van het Veem en betrok een ruimte op de 2de verdieping aan de straatzijde (ruimte 2.22). Later ruilde hij met het kantoor van Het Veemtheater, die met 7 mensen in een piepkleine ruimte hun werk moesten doen (ruimte 2.17). Hij bleef tot 2015 in het Veem¹¹ waarna Salvador Breed zijn ruimte overnam. Henk bleef ook na 1991 de Veem-bouwcoördinator waarbij hij intensief samenwerkte met Leida Marinus. Van 2004 tot 2010 was Henk bestuurslid en bleef hij dus verantwoordelijk voor het bouwkundig beheer en onderhoud.

"In deze periode werd het idee van zelfbeheer enigszins losgelaten door de onderhoudsplanung en uitvoering uit te besteden aan een extern bureau. Dit schuurde een beetje, omdat voor mij autonomie, zelfbeheer en zelfwerkzaamheid mijn droom is. Gelukkig werd deze droom geen nachtmerrie, Het Veem is en blijft toch Het Veem."

De kennis die Henk in het Veem opdeed, kwam ook goed van pas in de vele projecten die hij buiten Amsterdam deed. Zo deed hij bijvoorbeeld met mensen van DSP-groep diverse pop-podia in het

---

¹¹ Henk Slijkhuis woont tegenwoordig in Nicaragua. Halverwege jaren '80 ging hij 7 maanden met een bouwploeg naar Nicaragua en daarna heeft dit land hem niet meer losgelaten. Hij werd bestuurslid van de stedenband Nijmegen – Masaya en vanaf begin jaren '90 voorzitter van een Europees consortium van stedenbanden in Nederland, (Nijmegen), België (Alken), Duitsland (Dietzenbach) en Engeland (Leicester) opgericht om met financiering van de Europese Unie projecten in Masaya uit te voeren. Ook landelijk was hij in Nederland daarmee actief als bestuurslid van het Landelijk Beraad Stedenbanden Nederland-Nicaragua. *"Dit heb ik al die jaren naast mijn werk gedaan. Daardoor heb ik veel mensen leren kennen in Nicaragua, of mensen die zich ermee verbonden voelen. Het resultaat is dat ik nu het grootste gedeelte van het jaar op mijn lauweren rust in dit onrustige maar ook prachtige land. Daar deel ik nu lief en leed met mensen die mij dierbaar zijn geworden."*

land, en Omnizorg in Apeldoorn, een gebouw voor opvang, behandeling, zorg, wonen en werk. Maar Henk deed ook projecten in Nijmegen, Utrecht, Wageningen, Dronten, Driebergen, Eindhoven, Deventer, Wesepe, Den Haag en later Nicaragua. Daar bleef Henk uiteindelijk plakken. Meestal waren het zelfbeheerprojecten en projecten in de sociaal/culturele sfeer en dat gold ook voor Henks werk in Amsterdam: de Witte Mus, de Zwarte Lelie, de 2e Ronde, de Werkplaats, Kinetisch Noord, het Domijn, Amsterdamsche School, Kraijenhoffstraat 151/Blankenstraat 160, Singel 158/Bergstraat 1-3, Tugela85, ADM, LELY, OT 301 en de Binnenpret. Henk was betrokken bij ongeveer heel alternatief Amsterdam.

Toch neemt het Veem een bijzondere plek in. Henk is er nog steeds vol van: *"Wat mij in het begin in het Veem opviel waren de ongelooflijke tegenstellingen onder de leden die uitgevochten werden in de ledenvergaderingen. Ik heb dat wel eens de periode van Hoekse en Kabeljauwse twisten genoemd. Ook de fameuze Veemkrant van Willy Klinkenberg loog er niet om. Het Veem was niet mijn eerste zelfbeheerproject, maar zoiets had ik nog niet meegemaakt. Misschien is zelfwerkzaamheid een sport, het lijkt er in ieder geval op dat het ook verbreedert, want gaandeweg gingen de scherpe kantjes eraf."*

De strijd werd niet alleen in het gebouw gevoerd, maar zeker ook met de grote boze buitenwereld. Henk (zuchtend): *"Ik herinner me het jarenlange voortslepende gedoe rond de conversie naar een 'eeuwigdurende' erfpacht. En natuurlijk het getouwtrek met het Stadsdeel en de brandweer om de gebruikersvergunning, de trappenhuisen die door de brandweer werden afgekeurd in verband met brandveiligheid. Na een creatieve interpretatie van de regels en een ingewikkelde rekenpartij kon het hiervoor ingehuurd adviesbureau Peutz aantonen dat de trappenhuisen wél brandveilig zijn. Dat was een hele opluchting! Anders hadden we de mooie glazen transparante puien potdicht moeten timmeren. In dat trappenhuis hebben we toen later nog dat fraaie lichtplan van Johan Vonk gemaakt. Dat was de 2de grote verbouwing in het Veem. In 2007 hebben we toen ééndrachtig samengewerkt aan het plan om het Veem met subsidie van het Bouwfonds Cultuurfonds een grondige facelift te geven: het lichtplan, 100-den meters plint overal in het gebouw, de flyerwand en verrijdbare balie van Barten van Elden, het glas in de deuren bij restaurant Bak en bij de ingang van 410, de beveiligde lift en de deuren in de hal op de derde. En natuurlijk het gedoe – het zal niet – rond het ingangssignaal kunstwerk van Giny Vos dat uiteindelijk helaas niet is uitgevoerd."*

Voor Henk was het Veem tussen 1990 en 2015 een echt thuis: *"Toen ik in Het Veem met mijn werk begon, voelde ik me een buitenstaander, maar gaandeweg raakte ik vertrouwd met alle Veemers en werd ik onderdeel van de Veem-gemeenschap. Door mijn werk leerde ik ook iedereen persoonlijk kennen, omdat ik noodzakelijkerwijs af en toe in elke ruimte moest zijn. Daarmee deel ik ook het verlies van mensen die nu niet meer in levenden lijve aanwezig zijn, Ella Ursem, Peter Munniksma, Michiel van Blokland en Paul Leijgraaff. Met de laatste twee had ik een bijzondere band. Dat begon met de dagelijkse gezamenlijke lunch in het Veem café. Met Michiel ontstond er gaandeweg een vriendschap zonder dat ik dat zelf in de gaten had en met Paul had ik een bijzondere band vanwege vele jaren samenwerking."¹²*

"Voor mij is mijn werk altijd een alibi geweest om te doen waar ik zin in heb en ik heb het geluk gehad me te kunnen specialiseren in een vakgebied waardoor ik een bijdrage kan leveren voor velen die dat gevoel ook hebben. Het Veem is afgezien van het gebouw een gemeenschap, een bonte verzameling van mensen met creatieve energie, zonder wie het gebouw nooit de uitstraling kan hebben die het heeft. Ik herinner me de term 'maak u los van de letter', een uitstekende manier om te ontdekken wat poëzie is. Zo is het ook met gebouwen. Als je je los maakt van de stenen, ervaar je in een gebouw een bundeling menselijke energie. In mijn werk heb ik dat ook wel eens ervaren bij het toezicht houden op de bouw. Soms loop ik rond en zie ik tientallen mensen aan het werk die precies op het goede moment op de goede plek de goede dingen doen. Als ik dan de planning en de bestektekeningen vergeet om daarbij stil te staan, is dat een bijna metafysische ervaring; hoe is dat mogelijk? Die magie is verborgen in de menselijke energie die in het gebouw is opgeslagen. Als er een gebouw is dat die opgeslagen menselijke energie uitstraalt dan is het wel het Veem. Bezoekers ervaren dat vanaf het moment dat ze binnenkomen."

---

¹² PVS: Paul Leijgraaff was lange tijd de zelfwerkzaamheidscoördinator – zwh coördinator in het Veem jargon – bestuurslid, maar vooral 'de grote verbinder' in het Veem. Het Veem oliemannetje. Hij was ook uitbater van het Veem restaurant voordat restaurant Bak daar in februari 2013 oppopte om nooit meer weg te gaan.

6 Wereldspelers in de autonome stroomvoorziening: Victron

Het Veem heeft vooral een imago van vrij- en broedplaats voor kunst en cultuur. Maar dat hier twee grote wereldspelers op het terrein van super innovatieve elektrische systemen voor autonoom gebruik geboren werden, is minder bekend: Master Volt (<https://www.mastervolt.nl/>) en Victron Energy (<https://www.victronenergy.com/>). Wat beide bedrijven leveren is energie vrij van het net, dus overal waar geen stopcontact in de buurt is te vinden. Ze zijn gespecialiseerd in betrouwbare autonome stroomvoorziening; het managen, omvormen en opslaan van elektrische energie. Denk aan boten (marine), offshore, mobile (de camper en caravan) en denk aan zonnepanelen en accu's als voorraadvat voor energie.

Het begon aan de straatzijde van het Veem op de begane grond en in het souterrain. Twee gasten (Jaap Klijnstra en Roel ter Heide) woonden allebei op een boot dichtbij het Veem. De een lag in het Westerdok, de ander in de Houthaven. Logisch dat je dan geïnteresseerd bent in de vraag hoe je op zo'n boot elektrische energie kan opslaan en kan managen. Logisch ook dat je dan met draadjes en accu's - en de eerste windmolens en zonnepanelen - gaat zitten pielen.

Op zoek naar een ruimte aan de wal trokken ze in 1983 het net gekraakte Veem in. Ze bleven er een dikke 4 jaar en groeiden er toen echt uit. Een groot voordeel was dat voor hun bedrijf Victron aanvankelijk nog aan de groeiende ruimtebehoefte kon worden voldaan door wat muren door te breken en naastgelegen ruimtes te annexeren. De focus was – alweer logisch – in aanvank vooral op de beroepsscheepvaart. Toen Victron te groot werd voor het Veem gingen ze naar Zuidoost. Ze hadden 2000 m² nodig en er werkten al snel meer dan 65 mensen. Wat volgde was ... gedoe. Ruzie tussen oude en nieuwe aandeelhouders en tussen bedrijven. Splitsen en groeien. Belangrijke zaken, details en kleine dingetjes zoals de omvormertjes die in staat zijn de energie van zonnepanelen terug te voeren naar het net.

We laten het gedoe voor wat het is en concentreren op het gegeven dat zonder Werkgebouw het Veem er twee wereldspelers op het terrein van super innovatieve autonome elektrische systemen minder geweest zouden zijn.

Wat daarbij in die allereerste begindagen het Veem zeker ook meehielp was dat het Veem werd gezien als een keurig kraakpand; logisch als je het vergelijkt met de rellen van rond 1980 bij De Grote Keijzer, de Vondelstraat, De Grote Wetering en de Lucky Luyk. Voor rellen had die eerste generatie Veemers helemaal geen tijd. Het Veem bestond uit nette hardwerkende positief ingestelde krakers met een degelijke inslag. Misschien kreeg Victron in dat kraakpand daarom toch een serieuze lening van een bank als de ABN/Amro. Banken - later ook Triodos met een hypotheek voor het Veem – ambtenaren en bestuurders hadden kennelijk best wel vertrouwen in de 'ondernemende krakers van het Veem'. Meer vertrouwen dan men toen in de stad had. Pakhoed (de eigenaar van het Veemgebouw die later multinational Vopak werd) was blij dat ze van het pand af konden komen via de krakers. Het vertrouwen in de stad was nul, Amsterdam was een afvoerputje. Het kan verkeren

Wat Jaap zich nog herinnert uit de begindagen van het Veem – naast de flexibiliteit van 'muurtje eruit en uitgebreid verder maar weer' - is de open positieve sfeer van uitwisseling en keihard werken. Samen als bedrijf iets maken, maar ook samen het Veem maken. Loyaal naar het collectief en dus niet alleen gaan voor een lekker lage huur. En .... feesten. Jaap ontmoette er zijn vrouw: de kunstenares en beeldhouster Maria Louise van den Putte die ook een ruimte in het Veem had. Daar kwam een zoon (Max) uit voort. Een Veemkind dus. Daar moeten er nog veel meer van rondlopen, maar dat onderzoeken we nog wel eens bij het vieren van het 50-jarig kraakjubileum van het Veem.

Ongeveer 15 jaar terugging Jaap iets anders doen. Zijn echtgenote liet af en toe beelden in brons gieten. De resultaten waren vaak niet geweldig. Jaap dacht dat hij het beter zou kunnen en om het ambacht te kunnen leren ging hij vervolgens 5 jaar bij een bronsgieterij in Haarlem aan de slag. Daarop concludeerde Jaap uiteindelijk: "Om de door mij gewenste kwaliteit te kunnen leveren moet ik (weer) voor mezelf beginnen. Daarvoor

heb ik geavanceerde apparatuur nodig en de mogelijkheid om zorgvuldig te kunnen werken. Het liefst in Amsterdam, dicht bij de klant en dicht bij huis.”

Sinds 2007 staat er in Amsterdam, dicht bij huis, haard en Veem een nieuwe bronsgieterij, 'Bronsgieterij Amsterdam', gericht op kwaliteit en efficiëntie, met zelf ontworpen en gebouwde elektrische ovens. Er werd veel gegoten voor goede oude 'Veem klanten' die vaak extreem moeilijke beelden wilden; klanten als Boris Tellegen, Marianne van der Kooij en Anneke de Witte. De gieten voor klanten is inmiddels gestopt en de naam van de gieterij is veranderd in 'Bronzelab', omdat de Jaap met pensioen is en zijn tijd nu gaat besteden aan verder onderzoek.¹³

---

¹³ De meest actuele website: <https://www.jaapklijnstra.com/> Ook veel op Youtube: <https://www.youtube.com/user/bronslab>

7 Hoe Pascal agile in de cloud verdween: CVA

Wim en Loes Chaudron hoorden bij de allereerste huurders in het Veem. Wim werkte bij De Bank – of dat nu de ABN of de AmRo was weten we niet meer. Omdat er in die dagen er nog helemaal niks was op het terrein van automatisering, dook hij begin jaren 80 in een gapend automatiseringsgat in de markt met de oprichting van het Centrum Voor Automatisering (<https://www.cva.nl/>).

CVA gaf - en geeft nog steeds - professionele IT-opleidingen en –cursussen. Dat gebeurde in die begintijd nog niet in de baas zijn tijd, maar vooral in de avonden en weekenden. CVA had dus veel cursus -en lesruimte nodig en bouwde op de eerste verdieping (IJ-zijde) een dikke 200 m2. Wim werkte niet alleen aan de opbouw van CVA, maar werkte minstens even gedreven mee aan de opbouw van het Veem. Als denker en financiële man, maar we zien hem nog staan op de boot die de enorme Veembalken, die het westelijk trappenhuis van het Veem zouden gaan vormen, terugbracht na een zaag behandeling ergens aan de Zaan.

Midden jaren 80 overleed de hand - en hoofdarbeider Wim Chaudron plotseling en verloor CVA zijn ziel. Het bedrijf werd in eerste instantie voortgezet door de echtgenote van Wim (Loes) en haar dochter (Carla) en werd later overgenomen door Peter Janssen die nog steeds CVA-directeur is. Peter was docent bij CVA en hij wilde dat CVA wel overnemen, maar dan moest CVA als bedrijf wel in het Veem kunnen blijven. Klinkt simpel, maar dat was nog niet zo eenvoudig, want het Veem dacht en denkt meer in mensen dan in bedrijven. Maar, na een zware bestuursvergadering en stemming in de Algemene Ledenraad, lukte het en CVA bleef. CVA kon in het Veem rustig volwassen worden. Tot eind jaren 90. Door ruimtegebrek gedwongen verhuisde CVA naar de nabijgelegen Zekeringsstraat even verderop in het Westelijk havengebied. Meer ruimte (600 m2) en ook flink duurder, maar wel met 10 parkeerplaatsen. Tegenwoordig werken er 5 mensen in vaste dienst en iets van 15 ZZP'ers. Peter bleef nog jarenlang de (externe) voorzitter van de Algemene Ledenraad van het Veem. Het belangrijkste gremium waar alle beslissingen door iedereen samen gekomen worden. Daar kan het soms heftig spoken en stormen, maar Peter beheerste het vak van een kalmerend en verbindend voorzitterschap als de beste.

Waar in de beginjaren vooral het programmeren onderwezen werd (programmeertalen als Pascal, MS-DOS), volgde later de trainingen in Word Perfect en Word, terwijl heden ten dage alles in de cloud verdwenen is. Het gaat nu vooral om beveiliging., projectmanagement en/in de cloud dus. Servicemanagement staat nu centraal. Wat CVA nu leert is dienstverlening en snel wendbare lenigheid: 'agile' heet dat in het jargon. Waar de door CVA opgeleide ICT'er begin jaren 80 nog vooral de programmeur van een ICT-mammoettanker was, worden nu lenige dienstverleners opgeleid als behendige kanovaarder op wildwater. Kanovaarder die super adaptief moeten zijn, zich snel moet kunnen aanpassen aan de veranderende omstandigheden in een razendsnel veranderende wereld. Wat Charles Darwin in 1859 al benoemde als natuurlijke selectie, aanpassing en de survival of the fittest: alleen de best aan zijn/haar omgeving aangepaste overleeft. Eigenlijk is er wereldwijd maar één voorbeeld waarbij deze wet van Darwin NIET werkt: dat is Werkgebouw het Veem (en natuurlijk het Gallische dorp van Asterix en Obelix; maar dat heeft nooit echt bestaan).

De ruimte van CVA (ruimte 1.23) werd overgenomen door SICA: Stichting Internationale Culturele Activiteiten. Een stichting ter promotie van de Nederlandse cultuursector in het buitenland (die in 2013 opging in DutchCulture). Na SICA zat ZINA met Adelheid Roosen enige tijd in deze grote Veemruimte. Zij vertrokken echter alweer vrij snel uit het Veem om overal wijkafari's te organiseren. Iris van Herpen is de huidige huurder (<https://www.irisvanherpen.com/>).

8 Van onderhuurder in het voorgeborchte naar digitaal communicatiebureau: Johnny Wonder

Martijn, Willem en Jaap sloegen op 8 augustus 2010 hun laptopjes open als onderhuurders in het Veem en begonnen zo – onder de naam Johnny Wonder (<https://www.johnnywonder.nl/>) - met een 'Communicatiebureau voor het digitale tijdperk'.

Op de website heet dat: "*Johnny Wonder ontwikkelt communicatieconcepten en campagnes. We geven trainingen en advies. We maken content. En koffie. Kom vooral langs voor een kopje.*" Want: "*In de digitale wirwar van het internet blijkt het immers best lastig om elkaar te vinden. Nu iedereen met iedereen kan praten, schreeuwt ook iedereen het hardst om aandacht. Daarom is het soms moeilijk om elkaar nog te verstaan, laat staan om echt een goed gesprek te voeren.*"

Johnny Wonder helpt organisaties met een publieke opgave, functie of missie (bijvoorbeeld NS, Consumentenbond, Amnesty, of instellingen in zorg en onderwijs) met het vinden van eigentijdse communicatie antwoorden op een volledig veranderd medialandschap, waarin de mondige consument/burger hele andere eisen stelt aan organisaties. "*In 2010 kwamen veel klanten bij ons met de vraag 'Moeten wij niet ook eens wat met Facebook?', nu komen ze bij wijze van spreken met de vraag of ze er niet es af moeten. Het landschap verandert continue, maar de onderliggende opgave voor organisaties niet.*"

Johnny Wonder was een 'onderhuurder'. Onderhuur is in het Veem een moeizaam proces dat leidt tot een wat vreemde status. Vele decennia Veem ervaring hebben uitgewezen dat onderhuur echt stevig gereguleerd moet worden, zeker in deze tijden van Airbnb. Onderhuur mag dan ook maximaal een jaar duren (eigenlijk 2x een half jaar) en moet officieel met naam en toenaam bij het dagelijks bestuur van het Veem geregeld worden, waarna via een bestuursbesluit goedkeuring volgt. Ondanks deze strakke regelgeving leidt je als onderhuurder toch een half illegaal bestaan. Daar staat tegenover dat je ook meer kansen hebt om ooit nog eens toegelaten te worden als reguliere Veem huurder, of Veemer. Het is bijna wat de katholieken ooit het voorgeborchte voor dolende kinderzielen noemden: een voorportaal dat volgens de RK-theologen een aanduiding was van het verblijf van de zielen die niet toegelaten worden tot de hemelse glorie van Christus en ook niet naar de hel of het vagevuur gezonden worden. Boeiend is dat op 21 april 2007 paus Benedictus XVI officieel het voorgeborchte achterhaald heeft verklaard. Dat is in het Veem niet gebeurd, want in het Veem is onderhuur nog steeds mogelijk en dat is maar goed ook, want daardoor kunnen nieuwe Veemers het Veem – als gebouw en als sociaal professionele gemeenschap - eerst eens uitproberen en kan het Veem eens kijken wat voor vlees ze met deze potentieel nieuwe huurders in de kuip heeft.

In onderhuur groeide Johnny Wonder door. Van 3 naar 6 mensen en ze verhuisden na een jaar binnen het Veem naar een andere ruimte. Weer in onderhuur waarbij de handhaving van bestuursbesluiten bijna even haperde. Dat gebeurt soms. Een grote ruimte die vrij kwam ging net aan hun neus voorbij. Er volgde nog weer een interne verhuizing en toen groeide Johnny Wonder toch echt te groot. Ze vertrokken rond 2015, maar bleven in Amsterdam. Eerst de Kloveniersburgwal en tegenwoordig de Bloemgracht. Er werken nu 20 mensen op totaal 250 m2.

Voor Johnny Wonder was het Veem een ideale startlocatie: op een echt Amsterdamse plek aan de Oude Houthaven en IJ kan je een nog onvoldragen idee of bedrijf, tegen een belachelijk lage huur in een heel prettige biotoop, rustig ontwikkelen. Een biotoop die is 'gevoegd in de tijd'. Een schil die bestaat uit een oud gebouw dat in zelfwerkzaamheid totaal gerenoveerd is en tegenwoordig als Rijksmonument volledig voldoet aan 'de eisen der moderne tijd'. Een gebouw ook dat – alweer geheel in zelfwerkzaamheid – door de huurders/gebruikers zelf bestuurd, beheerd en gemanaged wordt en zich daarmee al polderend vernieuwt en verjongt. Dat bestuurlijke poldermodel dat in het Veem al bijna 40 jaar bestaat, reguleert de verschillende krachten en belangen en zorgt – hoe traag en krakend het soms ook gaat – steeds voor innovatie, verjonging en verandering. De mix van een oude hap krakers, gearriveerde en startende kunstenaars en ondernemers en nieuw aanstormend talent is daarbij een waarde op zich.

En dat op een plek die in aanvang aan de periferie van de stad lag en nu in het epicentrum van Amsterdam terecht is gekomen. Een plek die daarbij - als een klein Gallisch Asterix en Obelix dorp in een zee van veryuht neo liberaal kapitalisme – gewoon zijn eigen gang ging, gaat en blijft gaan met geruzie en gedoe, veel feesten, goed eten, heel veel discussie en vooral heel hard (samen) werken en samenleven.

Johnny Wonder ziet zichzelf vooral daarom nog steeds graag als kind van het Veem. Als onderhuurder dan misschien eerder als pleegkind, maar wel een trots kind.

9 Heel het Veem krult, kookt en bakt: Maroeska Metz

Maroeska Metz (<http://www.maroeska.com/>) huurde een flinke ruimte die zich over twee verdiepingen uitstreckte aan de westkant van het Veem (souterrain en begane grond met in totaal 150-200 m²). Maroeska kwam na het Sweelinck en de Gerrit Rietveld academie zo rond 1988 in het Veem. Als beeldhouwer ging ze toegepast aan de slag met metalen en werd ze wereldberoemd met haar metalen lampen en kandelaars. Haar verlichting bevat bijna altijd de karakteristieke Maroeska-krul; een krul die haar designproducten herkenbaar en elegant maakt. Maroeska werd een merk: "ik heb een echte Maroeska Metz in de voorkamer hangen" kon je in die dagen horen zeggen. Maar daarmee doen we haar eigenlijk te kort, want haar werk omvat veel meer dan lampen met een krul. Maroeska begon in 2004 met het ontwerpen van juwelen en doet dat nog steeds en is tegenwoordig te vinden en veel privé collecties en musea. Ze heeft met beroemde architecten gewerkt en deed mee aan grote design beurzen in bijvoorbeeld Frankrijk, Duitsland, België, Italië en het Verenigd Koninkrijk. De journalisten Rene and Barbara Stoeltie vatten haar oeuvre samen in het vuistdikke Maroeska Metz book (Edition Louvre Victoire; softcover – 218 pagina's). Maar Maroeska is ook auteur van een eigen kookboek dat september 2018 verscheen (zie website www.maroeska.nl en www.markmedia.nl).

Wat Maroeska zich vooral herinnert uit het Veem is "*het heel intense cross-over gebeuren*". Tegenover haar zat een aannemer, ernaast Ella de keramiste en als er een boek of brochure gedrukt moest worden dan had je de Appelbloesem drukkerij/uitgeverij. Ella Ursem de keramiste en Peter Munniksma de aannemer overleden plotseling en veel te jong zo rond 2000. Daarnaast kwam het Veem ook steeds nadrukkelijker in het drukker wordende centrum van de stad te liggen. Dat was onhandig: grote vrachtauto's die lange lengtes metaal afleverden, of de dozen vol lampen moesten afvoeren, konden moeilijk parkeren in de steeds drukker wordende Van Diemenstraat. Ook was er gedoe met de burens en rommel bij de ingang. Lastig voor een producent van duur design. Dus volgde zo rond 2000 een verhuizing naar Wormerveer. Groter ook, zo rond de 1000 m² met ook makkelijk parkeren voor de deur. Ideaal! Toch denkt Maroeska nog wel eens met weemoed terug aan het Veem: "*een mooie tijd, met veel contacten en goede samenwerking ....*"

In de ruimte van Maroeska kwam vervolgens het restauratieatelier Folkers, Vos en Creman, waar het kon het gebeuren dat je voor een gesprekje in een stoel plofte en te horen kreeg "*Paul dat is een originele Rietveld stoel die we net uitputtend gerestaureerd hebben, dus ...*". Inmiddels zijn Gustaaf Vos en Jan-Paul Folkers vertrokken en heet de ruimte Atelier Creman.

Toch bleef ook Maroeska Metz letterlijk nadrukkelijk in beeld: ze was eind 2018 deelnemer aan het veelbekeken programma televisieprogramma "Heel Holland bakt" waarin amateur bakkers trachten het beste ervan te bakken om uiteindelijk door André van Duin uitgeroepen te worden als 'de meesterbakker van Nederland'. Maroeska's kookboek werd daarbij nog onderdeel van een discussie die Nederland verscheurde: "is Maroeska Metz eigenlijk wel echt een amateur?" Aan de buis gekluisterd weet echter iedereen in het Veem dat Maroeska er altijd – met krul – als amateur of professional het beste van bakt.

10 Van relaxed beginnen tot een Tyrannosaurus Rex: Rob's Propshop

Rob's Prop Shop (<http://www.robspropshop.com/info/>) zat tussen 1986 en 2000 in het Veem. Een beetje weggestopt in het begin in het souterrain in de oude ruimte van een scheepskapitein van een kleine 40 m2 die zelden zijn huur op tijd betaalde als hij überhaupt al huur betaalde. Daarna verhuisd in het souterrain naar een ruimte van 100 m2 die ooit van BEWTH geweest. Rob Hillenbrink – de oprichter – werkte eerder voor de Nederlandse Opera Stichting. *"Het Veem heeft ervoor gezorgd dat ik een beetje relaxed voor mijzelf kon beginnen. We werkten – en werken nog steeds – veel voor theaters, film, televisie, commercials/reclamebureaus en tegenwoordig ook meer en meer voor musea. We zijn nu bezig een grote Tyrannosaurus Rex te maken voor museum Naturalis in Leiden."*

Wie de projecten van Rob's Propshop bekijkt (<http://www.robspropshop.com/projects/>), moet soms een sterke maag hebben. Waar de kabouters voor Royal Club nog vriendelijk ogen, de tattoos van een Nick en Simon fan in een NS-commercial schattig zijn, boezemen de drie ijsberen voor de film Nova Zembla en de siliconen hoofden voor het haunted house in de Amsterdam Dungeon al meer angst in. Maar de props voor de horror/slasher film Windmill Massacre zijn pas echt bloedstollend. De giraf uit de film Dikkertje Dap is daarentegen weer heel aaibaar: er werd met een team van vijf man drie maanden fulltime aan de giraf gewerkt. *"Het was best een moeilijk klus, maar dat zijn wij wel gewend. De leeuw voor de film 'Prooi' hebben we ook gemaakt. Dat was ook een pittige klus."* Belangrijk bij de giraf van Dikkertje Dap was dat hij er lief uit moest zien, maar ook écht. Er zitten veertien motortjes in het beest om hem bewegend te krijgen. *"Het was heel moeilijk om de bewegingen van de giraf zo te krijgen dat hij lief lijkt."* De familiefilm (van Barbera Bredero) trok in Nederland meer dan een kwart miljoen bezoekers en werd verkocht aan 10 landen en was vanaf eind 2018 ook te zien in Chinese bioscopen.

Aan deze projecten zien we het al: Rob groeide in het Veem groter en groter en moest op zoek naar meer ruimte. Maar ruimte komt zelden vrij in het Veem, en als er al een betere plek vrijkwam gingen anderen van de 'wachlijst nieuwkomers' een paar keer voor. In 2000 hakte Rob de knoop door en verhuisde de Propshop naar Purmerend. Er werken ondertussen 4 mensen en de zaak groeit soms aanzienlijk voor de special effects van een special project. Het aantal vierkante meters dat in gebruik is, groeide ook: naar zo'n 700 m2 en met een omzet van een half miljoen per jaar mogen Rob's Propshop een gezond bedrijf noemen. Innovatief ook, want met de nieuwe 3D printers is eigenlijk geen project meer de groot. Omdat de theater en film business in Nederland toch nog altijd vooral sappelen is, wordt meer gekeken naar commercials en musea. Het is een interessante ontwikkeling dat musea meer en meer gebruik maken van het werk van Rob's Propshop. Ook wordt er meer en meer internationaal gewerkt: veel België, maar ook Turkije, Denemarken en Finland.

11 Hoe klinkt een straat, plein, buurt of stad: Soundtrackcity

Bij het 25-jarige kraak jubileum van het Veem (2007) wilde ook het Veemtheater iets bijzonders doen. Renate Zentschnig kwam met het idee een geluidswandeling door Veem en buurt te maken. Aldus geschiedde. Bezoekers kregen in het Veem een discman (wie weet nog wat dat is?) en liepen met een koptelefoon op door Werkgebouw het Veem en de Zeeheldenbuurt. De wandelaars werden gegidst door Eva, een meisje van 13 jaar. De wandeling eindigde bij het begin: het Veem.

Het thema van de wandeling was 'verandering in de stad'. Een thema waar anno nu iedereen over praat, maar wat toen eigenlijk nog maar net zichtbaar werd voor wie de stad – en het ontluiken van de volgende groeisput van Amsterdam - goed aanvoelde.

Wie kon toen vermoeden dat deze eerste geluidswandeling de start zou zijn voor een hele serie geluidswandelingen en een bedrijf dat deze wandelingen maakt, uitbrengt en organiseert: Soundtrackcity: <http://www.soundtrackcity.nl/amsterdam/>. Een bedrijf dat gerund wordt door kunstenaar Michiel Huijsman en Renate; gevestigd in een pakhuis en kraakpand als het Veem: Pakhuis Wilhelmina.

De reacties van de deelnemers op de allereerste geluidswandeling – veel ook van buiten de stad - waren enthousiast. Velen wilden meer: "kunnen jullie dit ook voor ons doen?" En zo werd een nieuwe kunstvorm geboren: wandelend door een gebied – met de stad als beeldscherm – de fantasie prikkelen over wat was en is. Kijkend door het heden en luisterend naar heden en verleden.

Een geluidswandeling is altijd een samenwerking tussen een geluidskunstenaar of componist en een inhoudelijke kenner van het gebied. Het zelf lopen is belangrijk, het geluid prikkelt de hersenen tussen de koptelefoon en prikkelt de fantasie, maar ook de kennis over heden en verleden van een gebied.

Er zijn ondertussen vele tientallen geluidswandelingen gemaakt. Na Amsterdam ging ook Rotterdam aan het geluidswandelen gevolgd door Weesp en Hoorn en de kunst werd zelfs geëxporteerd naar Istanbul. De eerste wandeling door Veem en Zeeheldenbuurt werd overigens 7 jaar later geüpdatet (startpunt: OBA; Spaarndammerstraat 490; zie <https://soundtrackcity.nl/van-zeehelden-veem-en-toekomstmuziek/>). Eva was nu een studente van 20, de buurt was inderdaad totaal veranderd met Westerdok, Silodam en Houthavens vol nieuwbouw en de Zeehelden en Spaarndammerbuurt opgeknapt en deels ver-yupt. Met restaurants wat ooit duistere kroegen waren waar dronken zeelui vochten en monumentale pakhuizen nu vol creatieve industrie.

Alweer een paar jaar terug, drong er bij de stadswandelaars een nieuw besef door: elke buurt klinkt anders, elke stad heeft een eigen geluid. De geluidskunstenaars werden geluidsonderzoekers. Eigenlijk nogal logisch: een mens heeft vier zintuigen (zien, voelen, ruiken en ... horen). Het ontwerp en de architectuur van een stad werkt echter bijna uitsluitend met één zintuig: zien. Van een nieuwe buurt komen er schetsen, kaarten en artist impressions: beeld, beeld en nog eens beeld.

Maar in een levende stad voelen, ruiken en horen mensen natuurlijk de buurt, straat en stad. Een prettige en leefbare stad moet ook 'prettig klinken'. Architecten en stadsontwerpers beseffen te weinig dat geluid een vormend principe is; net als licht en beeld. Het plaatje kan er perfect uitzien, maar als het hard en venijnig klinkt dan voelen mensen zich niet prettig in een omgeving. Architectuur is tot op heden vooral een oculair beroep; alles is beeld. Liefst dan ook nog spectaculair beeld. Misschien leven we tegenwoordig wel in een beeldverhaal, La Société du spectacle zoals Guy Debord (1967) het noemde. Luisteren naar een ander zintuig is dan best belangrijk. De ambitie van Renate en Michiel - de geluidskunstenaars van het eerste uur – is dan ook om de latente kennis van de wandelende gebruikers/luisteraars aan te boren om de stad prettiger te maken. Het geluid van de stad is daarbij een middel. Zet gebouwen niet in een rechte streep langs een weg, maar laat de gevels een paar graden verspringen. Dat klinkt gelijk al veel beter. Of had die bakken met

prachtige oude olijfbomen voor de Portugese synagoge op het Mr. Visserplein rond gemaakt in plaats van de hard resonerende vierkanten waar de bomen nu in wortelen: ronde bakken had geresulteerd in een veel prettigere verblijfsruimte en dus een betere ruimtelijke kwaliteit.

In Nederland en ook in Amsterdam ontbreekt het nog te vaak aan het besef dat we een stad ook horen. Een stad kan meer of minder prettig klinken en hoe subjectief dat ook is: een stad moet goed klinken. Zwitserse wetenschappers zijn hier al verder in¹⁴. Het wordt tijd dat ook Nederland mooier gaat klinken. En zo leidde een Veem geluidswandeling niet alleen tot een nieuwe vorm van kunst (geluidswandelen) en een klein florerend bedrijf, maar ook tot een nieuwe wetenschap: de hoorbare stad.

---

¹⁴ Zie bijvoorbeeld: Andres Bosshard: Stadt hören. Klangspaziergänge durch Zürich. Zürich 2009. En: Trond Maag, Tamara Kocan en Andres Bosshard: Klangqualität für öffentliche Stadt- und Siedlungsräume (Eine Planungshilfe für das Ohr). Basel/Zürich Juli 2016

12 The Prophet in het Veem: Dov Elkabas

In november 1993 nam Dov J. Elkabas de vreemdste en waarschijnlijk meest onhandige ruimte in het Veem over: sousterrein oostzijde langs de steeg van de kade bijna tot de straat. Een studio die als enige ruimte in het Veem geen eigen ingang heeft. De ingang zit aan de kade in het kasteelachtige trappenhuis torentje. Totaal 140 m² die al eerder heftig en super de luxe verbouwd was door voorgangers (Portland studios van J. Salvador). Bijna geluidsdicht en daarbinnen akoestisch praktisch perfect. Dov kwam er via via aan. Hij draaide als DJ al sinds 1982 en verdiende vanaf 1986 daarmee ook gedeeltelijk zijn brood. Het was toen nog geen vetpot en de overname van de Veem studio kostte indertijd 50.000 gulden. De kosten om het geheel akoestisch perfect te maken, waren immers enorm geweest en er werd ook apparatuur achtergelaten. Dov had het geld in aanvang niet, maar kon via de inkomsten die hij uit de royalty's van de Thunderdome feesten kreeg de overname uiteindelijk betalen. Thunderdome – door ID&T georganiseerd in Thialf Heerenveen – was “Muziek waar de energie vanaf spat” en “zal in de jaren daarna een hoofdrol spelen in de volgende hoofdstuk van 25 jaar dance in Nederland”¹⁵ De CD verkoopt meer dan 100.000 exemplaren. Dov neemt er de vreemde studio in het Veem mee over.

Dov J. Elkabas staat met The Dreamteam- een samenwerkingsverband van vier dj's uit het begintijdperk van de gabberhouse - aan de basis van de hardcore. Dov – onder zijn dj naam The Prophet - startte medio 1990 The Dreamteam, samen met dj's Dano, Buzz Fuzz en Gizmo, ieder met een eigen draaistijl. In dezelfde periode wordt aan de andere kant van het IJ ook ID&T opgericht. Voor organisaties als Multigroove en ISP draaide Dov in de jaren ervoor al langere tijd.

De dance underground wordt al snel een mega exportproduct: *“25 jaar later is dance een immens internationaal fenomeen, een miljoenenindustrie ook, die alleen al in ons land werk biedt aan duizenden dj's, producers, clubs, feest- en festivalorganisaties, platenlabels, agencies, managers, geluids- en lichtbedrijven, journalisten en fotografen, designers, videokunstenars dansers en vele, vele anderen.”* (Mary Go Wild pagina 10). Al deze tijd zit Dov in het Veem. *“Een rustieke plek, veel synergie met prettige mede Veemers. De sfeer was er ontspannen, een plek voor creatie en iedereen maakte er – hoe verschillend ook – mooie en creatieve dingen. Mijn studio keek uit op de haven, het water. Als je door de wonderige koude steeg tussen IJpoint en Veem liep, werd je pas écht wakker. Je ging vanuit de hectiek van de stad naar de rust van de Oude Houthaven. Van de drukte naar de sprookjesachtige stilte van water en haven, en dat door een steegje te doorkruisen.”*

In 1999 stopte Dov met de hardcore. De sfeer werd minder leuk en dat was altijd een belangrijke vraag voor Dov: *‘vind ik dit nog wel leuk, zou mijn moeder nog trots op me zijn?’* Een paar jaar later (2002) begint Dov in het Veem een eigen platen maatschappij: Scantraxx Recordz. Dov stopte dus met Hardcore en zijn nieuwe uitdaging wordt Hardstyle. Over de periode die daarop volgt zijn boeken vol geschreven en hele documentaires gemaakt (<https://www.hardnews.nl/scantraxx-presenteert-documentaire-15-years-hardstyle/>).

Met zijn stevige donkere bass trekken de Hardstyle en Scantraxx de wereld in. Na Nederland volgen Zwitserland, België, Denemarken en Duitsland. Later Frankrijk en Italië en niet lang daarna ook Australië en Azië. Hardstyle gaat wereldwijd. Dj The Prophet wordt groter en groter.

Al eerder werd Dov in het Veem gewoon ‘Oom Dov’. Iemand die jong talent onder zijn hoede neemt, het vak leert en groot maakt. Een hele Hardstyle familie groeit groot in het Veem. Dj's die jaren later wereldfaam verwerven: Wildstylez, Headhunterz, Brennan Heart, D-Block & S-te-Fan en Frontliner zijn daar voorbeelden van. Headhunterz (Willem van Rebergen uit Veenendaal) komt als 18-jarige bij Dov in het Veem en krijgt de sleutel van de voor Dov heilige studio. Het zijn jonge jongens die niet veel later opeens wereldmerken worden waarbij de merchandise bijna belangrijker wordt dan de muziek.

---

¹⁵ Mary go Wild; 25 jaar dance in Nederland (pagina 88). Het boek “Mary Go Wild vertelt het verhaal (...) van 25 jaar dance in Nederland. Waarin een klein land groot kan zijn. Beter gezegd: waar een klein land hard kan gaan.” De dance underground wordt al snel een mega export product: “25 jaar later is dance een immens internationaal fenomeen, een miljoenenindustrie ook, die alleen al in ons land werk biedt aan duizenden dj's, producers, clubs, feest- en festivalorganisaties, platenlabels, agencies, managers, geluids- en lichtbedrijven, journalisten en fotografen, designers, video kunstenaars dansers en vele, vele anderen.” (Mary Go Wild pagina 10).

Er bestaat een schattig filmpje waarbij twee van deze wereldsterren door de steeg naar de kade voor het Veem lopen: https://www.youtube.com/watch?v=RlrVxYvgnzc&list=PLW_ZWxYTgYopgfueic8l-SyM3tXyJ5kXv&index=7 (gepubliceerd 26-11-2016, geraadpleegd 21-08-2018 en toen al meer dan 400.000 weergegeven; zie voor het Veem vanaf 10:40). Ze gaan de oude studio van Dov in en kijken met enige melancholie maar vooral verbazing. Volwassen mannen die teruggaan naar het gebouw van de enorme kleuterschool waar ze ooit op zaten en verbaast opmerken "*Het is nog steeds een studio!*". De nieuwe huurders zijn op dat moment heel druk. Andere muziek, andere tijd. "*Wie zijn jullie dan?*" vragen de nieuwe muzikanten. "*Wildstylez en Headhunterz, ... Hier zijn onze legendarische plaatjes gemaakt zo rond 2006/2007. Dov heeft ons hier groot gebracht*". En als ze buiten op de kade staan: "*Het leek mij toen veel kleiner!*".

In die beginperiode was alles nog fysiek vinyl. De grote switch van offline naar online volgt een paar jaar later. Scantraxx is al jarenlang een wereldmerk in de Hardstyle: "*beter, vetter, sneller en harder ... het leek wel of we ontploften*". Maar bij de overgang van vinyl naar digitaal – als ook Dov's download portal www.hardstyle.com begint – verandert er meer. De grootgemaakte artiesten willen meer zelf doen, ieder ego wil een eigen label. Het individualisme slaat toe. Toeval of niet: Dov en Scantraxx verlaten rond die tijd ook het Veem. Ze zijn naar een grotere studio gegaan in de Meern (dichter bij Veenendaal ook). Dov laat het Veem en laat niet lang daarna zijn dj-kinderen gaan. De hele scene verandert rond die tijd ook: het gaat van het uitbrengen van muziek naar artist management en – marketing, naar advies, branding en communicatieplannen. Het gaat opeens om het geven van 'meerwaarde aan artiesten'. De vroege Marx zou zich totaal vervreemd in zijn graf omdraaien. Het past ook meer in de Meern dan in het Veem misschien. Dov vat het in een documentaire mooi samen als hij voor zijn kantoor/studio – ongeveer 260 m2 met 10 mensen - in een dure auto komt aangereden, het raampje opent en kijkend in de camera zegt: "*Scantraxx, we maken herinneringen.*"

De herinnering van de koude steeg die een mens wakker maakt als hij vanuit de hectiek naar de rust van de Oude Houthaven en het kasteelachtige Veem met de goede sfeer van creatieve werkers, gaat .... die herinnering blijft.

13 Overleden

Ella Ursem, keramist

Frans de Jong, drukker

Frans Debets, timmerman

Fred van der Gunst, subsidioloog

Loes Chaudron, automatiseerder/trainer CVA

Maria Louise van den Putte

Marianne van der Kooij, kunstenaar

Michiel van Blokland, veemtheater

Nol Visser, fotograaf

Paul Leijgraaff, Veemcafé

Peter Munniksma, aannemer

Wim Chaudron, automatiseerder/trainer CVA

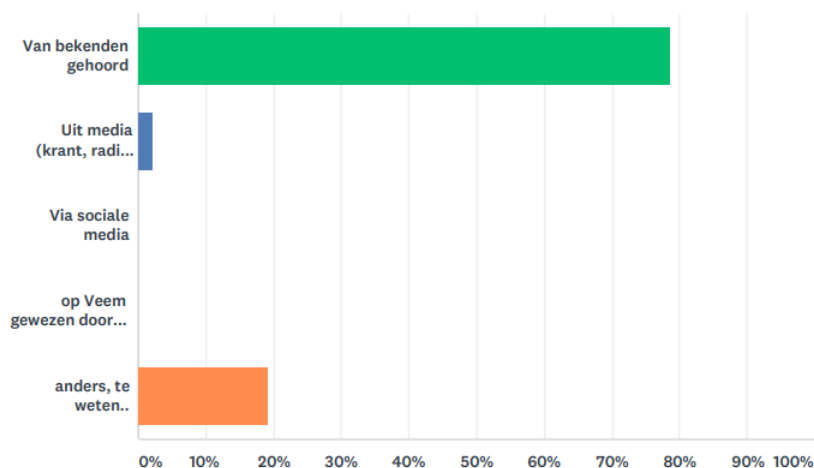
14 Veemers over het Veem

We hebben ex-Veemers opgespoord en geïnterviewd, maar in 2018 is er ook een korte enquête aan alle kunstenaars, ambachtslieden en bedrijven in het Veem gestuurd. Veemers die dus toen in het gebouw gehuisvest waren; leden van de vereniging. Deze enquête onder Veemers is door 48 mensen beantwoord.

We behandelen hier kort enkele hoogtepunten.

Vraag: Hoe had je van het Veem gehoord?

Beantwoord: 47 Overgeslagen: 1

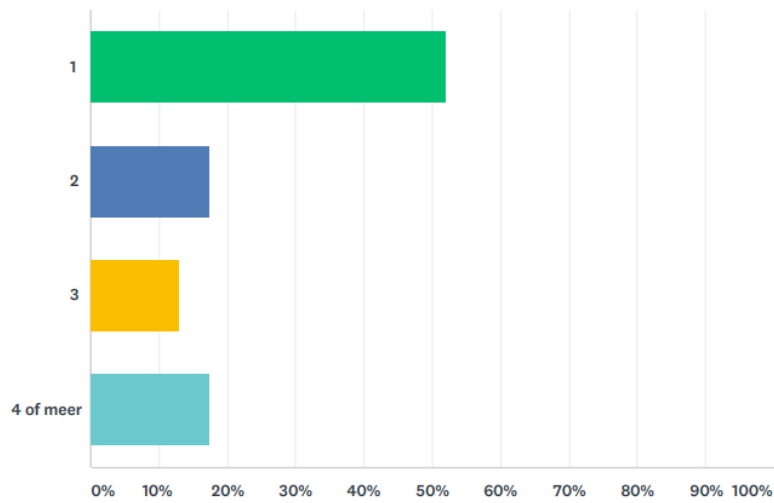
ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
Van bekenden gehoord	78,72% 37
Uit media (krant, radio, tv)	2,13% 1
Via sociale media	0,00% 0
op Veem geweest door een instantie (als bureau Broedplaatsen, Economische zaken e.d.)	0,00% 0
anders, te weten..	19,15% 9
TOTAAL	47

Een overweldigend aantal van 4 op de 5 Veemers hoorde meer over het Veem 'Van bekenden'. Via de officiële instanties zoals gemeente/bureau broedplaatsen komt er niemand bij en in het Veem terecht. Wel zijn er daarnaast nog talloze andere manieren: van 'via de media over gehoord' tot 'langslopen'. Veemers komen via vriendjes en vriendinnetjes in het Veem. Vriendjespolitiek dus? Coöptatie met een mooi woord? Interessant is dat informatie over een vrij te komen ruimte altijd breed gedeeld wordt tot en met het zetten van advertenties. Toch blijkt in Amsterdam anno nu het informele informatie circuit doorslaggevend.

Vraag: Met hoeveel mensen zit je in jouw ruimte?

Beantwoord: 46 Overgeslagen: 2

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES	
1	52,17%	24
2	17,39%	8
3	13,04%	6
4 of meer	17,39%	8
TOTAAL		46

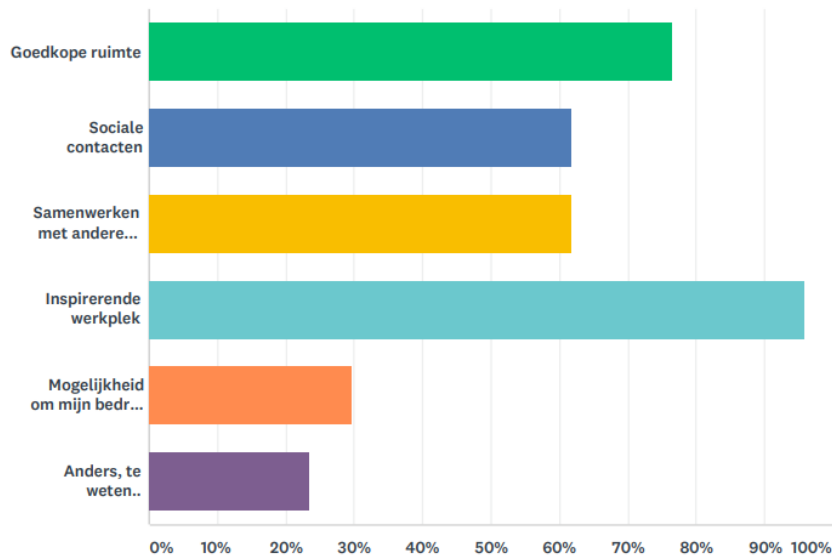
Ongeveer de helft zit als individu/alleen in een ruimte en bij de andere helft gaat het om meerdere personen. Globaal geschat gaat het bij de 80 ruimtes in totaal om 150-200 mensen.

Vraag: Kan je aangeven wat je aan het Veem hebt?

(meerdere antwoorden mogelijk)

Beantwoord: 47 Overgeslagen: 1

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
Goedkope ruimte	76,60% 36
Sociale contacten	61,70% 29
Samenwerken met andere Veemers	61,70% 29
Inspirerende werkplek	95,74% 45
Mogelijkheid om mijn bedrijf te starten	29,79% 14
Anders, te weten..	23,40% 11
Totale aantal respondenten: 47	

Anders, te weten (11 antwoorden): 1. Een ander leven. 2. Feest om hier naar mijn atelier te gaan. De geschiedenis van het gebouw, architectuur en atmosfeer zijn de fijnste in Amsterdam. 3. Groei en ontwikkeling doormaken zonder concessies te doen, ruimte om samenwerkingen te doen. 4. Een fantastisch uitzicht. 5. Het geeft mij de ruimte om met een grote groep mensen samen te werken op een prachtige locatie met veel inspirerende mensen om mij heen in andere disciplines. 6. Indertijd was voor ons als start up Het Veem de enige goede en betaalbare mogelijkheid. We groeiden daarna uiteindelijk te groot voor het Veem en verkasten deels naar een ander pakhuis. 7. Meehelpen de 'idealen' te realiseren. 8. Mooie, centrale locatie en fijne mensen om me heen. 9. Professionele contacten met mijn medegebruikers van de ruimte, m.a.w. een maatschap van freelancers. 10. Samenhang in vrijplaats. 11. Sfeervolle plek

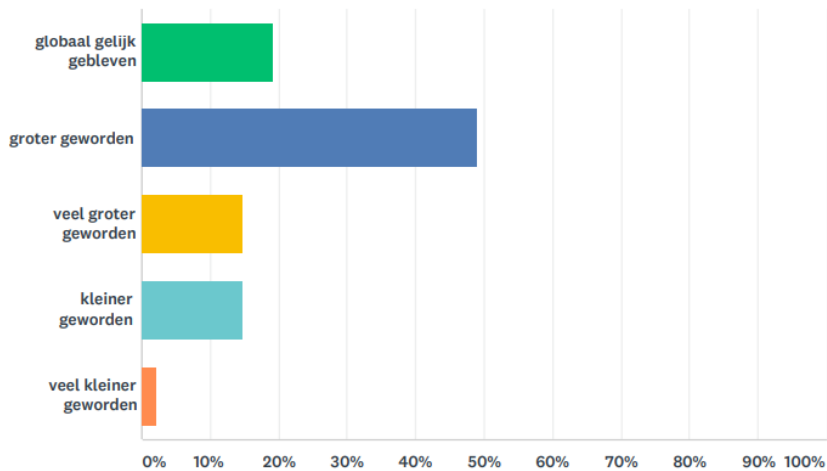
De inspirerende plek staat duidelijk op nummer 1 (ook bij de 'anders-antwoorden'). We kwamen dat ook al bij de meeste ex-Veemers tegen. Ook de sociale en professionele contacten zijn belangrijk (scoren allebei 62%) en natuurlijk de lage vierkante meter huurprijs.

Samengevat: een inspirerende en toch goedkope pracht plek waar het goed samenwerken en -leven is.

Vraag: Hoe heeft jouw werk/bedrijf zich ontwikkeld sinds je in het Veem zit?

(denk aan klanten/publiek, aantal personeelsleden/partners, omzet, verkoop)

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
globaal gelijk gebleven	19,15% 9
groter geworden	48,94% 23
veel groter geworden	14,89% 7
kleiner geworden	14,89% 7
veel kleiner geworden	2,13% 1
TOTAAL	47

In de enquête is ook nog gevraagd naar meer platte zaken als 'omzetgroei', maar die antwoorden waren minder duidelijk. Het zal immers met name kunstenaars niet zo zeer gaan om commerciële 'waarde-creatie', maar om de veel interessantere 'waardeN-creatie'.¹⁶ Toch wezen ook de omzet antwoorden in dezelfde richting: velen – globaal 2 op de 3 – groeien groter in het Veem: meer klanten, publiek, personeel, partners, omzet, verkoop en waarschijnlijk ook gewoon het creëren van meer, mooiere, betere en bredere ervaringen.

¹⁶ Zie voor het onderscheid waarde-creatie/waarden-creatie ook de in de Veemvloer gehouden denksessie (21-09-2010) georganiseerd door Ruimtevolk: <https://nlmag.nl/2010/11/12/creatieve-stad-moet-eigenwaarde-meetbaar-maken/>.

Opvallend is dat de enquête geluiden van de zittende Veemers geheel in lijn zijn met de interviews van ex-Veemers. Het Veem blijkt een inspirerende en toch goedkope pracht plek waar het goed samenwerken en -leven is en waar de Veemer ook in alle rust kan werken en kan groeien. Interviews en enquêtes in de gewone gemiddelde bedrijfsverzamelgebouwen zullen ongetwijfeld tot minder positieve oordelen leiden. We hadden graag het naastliggende bedrijfsverzamelgebouw IJ-point als controlegroep gebruikt, maar dat staat alweer een tijdje leeg.

Een snelle blik op vastgoed websites¹⁷ leert dat de gemiddelde (!) huurprijs van kantoorruimte in Amsterdam € 221,- de m2 per jaar doet, maar dat de kantoorpanden aan de Oude Houthaven nog weer hoger scoren. De prijs van de naburige ruimtes in – beduidend minder monumentale – buurpanden ligt zeker hoger dan de ongeveer €50,- die men per jaar per m2 in het Veem betaalt: voor een ruimte van 38 m2 bedragen de kosten in een van de naast het Veem gelegen pakhuizen per maand € 3.600,- (= € 43.200,- per jaar = € 1.136,84 m2 per jaar). De advertentie voor dit commercieel verhuurde pand past eigenlijk ook wel op het Veem:

Kantoorruimte huren aan de Van Diemenstraat in Amsterdam (Houthavens)

Wil jij graag een kantoorruimte huren aan de Van Diemenstraat in Amsterdam Houthavens? Neem dan een kijkje in dit moderne kantoorgebouw. Je huurt hier een kantoorruimte waar alles tot in de puntjes is geregeld, de voorzieningen zijn uitstekend gefaciliteerd. Daarnaast is de locatie ook goed bereikbaar met zowel de auto als met het openbaar vervoer. Wil jij graag een kijkje nemen en ontdekken of er een geschikte kantoorunit voor jouw organisatie tussen zit? Plan dan snel een rondleiding in.

---

¹⁷ Kantoren in cijfers 2020, Statistiek van de Nederlandse kantorenmarkt. Drs. R.L. Bak. NVM Business, Nieuwegein (pagina 51) voor gemiddelde prijzen kantoren Amsterdam 2020 en <https://skepp.nl/nl/kantoorruimte-huren/amsterdam-houthavens/van-diemenstraat-20-200-1> (PvS geraadpleegd 27-10-2020 om 10.45) specifiek voor Oude Houthaven.

15 Wat ging goed, wat minder goed en wat nu?

Wie over de toekomst wil nadenken, zal zijn verleden moeten kennen. De vraag is dan ook: wat leren we nu uit het verleden. Wat ging goed, wat minder. En niet te vergeten: hoe nu verder?

Bij een evaluatie na 40 jaar is het handig om een ijkpunt te hebben. Een meetlat. Wat waren de oorspronkelijke doelen en idealen bij oprichting? Die zijn in de stukken van de eerste jaren te vinden. Er is eerder te veel documentatie - in de vorm van stukken, schrijfsels, kranten, notulen en foto's - dan te weinig. In enigszins formele bewoordingen vinden we de doelen en idealen ingedikt terug in de statuten die in 1981 werden gemaakt bij de oprichting van de Stichting en in 1988 bij de oprichting van de Vereniging¹⁸ (Statuten van 'de drieëntwintigste december negentienhonderd achtentachtig'). Overigens zijn deze doelen bij een recente herziening van de statuten verrassend genoeg ongewijzigd gebleven. We geven hier steeds eerst het originele artikel uit de statuten en daarna vullen we een oordeel: wel of niet geslaagd?

DOEL EN MIDDELEN

ARTIKEL 2.

1. De vereniging heeft zonder winstoogmerk ten doel:

A. het overeenkomstig de doelstellingen van de te Amsterdam gevestigde stichting: stichting tot Behoud van het Veem van Diemenstraat 10-12" **instandhouden van het Veem Oranje Nassau** aan de Van Diemen straat 410-412 (voorheen genummerd 10-12) te Amsterdam - hierna te noemen: "Het Veem" - als **werkgemeenschap** waarin haar leden **in betaalbare kleinschalige werkeenheden met lage huren** activiteiten kunnen ontplooiën;

Het gebouw is 'instand gehouden' en er zijn een kleine 80 'betaalbare kleinschalige werkeenheden met lage huren' gekomen. De huren (€ 50,- per m2 per jaar) zijn extreem laag. Zelfs de reguliere huren van 'officiële' broedplaatsen in Amsterdam liggen veel hoger. De commerciële huurprijzen zijn gewoon onbetaalbaar voor kunstenaars, ambachtslieden en (startende) ondernemers/bedrijven.

Het gebouw is zo netjes in stand gehouden dat het in 2003 zelfs een rijksmonument werd.

Dan de genoemde 'werkgemeenschap'. Ook die is er: er zitten 150-200 werkers in het gebouw en de enquêteresultaten in hoofdstuk 14, maar zeker ook interviews met ex Veemers, laten zien dat er heel veel kruisbestuiving is. Een nadeel van een 'gemeenschap' zagen we ook in de interviews: veel geruzie en gedoe. Dat was en is vooral veel intern gericht geruzie en gedoe.

Alles bij elkaar: doel gehaald.

B. het streven naar een **gevarieerde samenstelling** in het gebruik van Het Veem, waaronder in ieder geval wordt verstaan een mengeling van ambachtelijke, dienstverlenende, publiekstrekkende en artistieke functies;

---

¹⁸ Voor de vereniging was er de Stichting tot Behoud van het Veem van Diemenstraat 10-12 (24-08-1981 opgericht). Die stichting had identieke doelen. Te weten 'te bevorderen dat het Veem Oranje Nassau te Amsterdam aan de Van Diemenstraat behouden blijft en zodanig verbouwd wordt dat een werkgemeenschap aldaar mogelijk wordt.' Over die Stichting verder niks dan goeds (statuten 1988 pagina 1): "Sedert de oprichting heeft het bestuur van de stichting op basis van de doelstelling van de stichting met succes vele activiteiten ontwikkeld. Het resultaat van die activiteiten is onder meer dat de gemeente Amsterdam, thans eigenaar van de grond waarop Het Veem is gesticht en derhalve ook de eigenaar van Het Veem, bereid is bedoelde grond in erfpacht uit te geven en Het Veem zelf als opstal om niet over te dragen aan een op te richten vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, waarvan alleen en uitsluitend de huurders van Het Veem lid zijn en waarvan het lidmaatschap voor die huurders onbrekkelijk met het huurcontract verbonden is."

Dit is de bekende 'mix to the max' doelstelling van het Veem. De mix is wel nauwkeurig omschreven: ambachtelijke, dienstverlenende, publiekstrekkende en artistieke functies. Kijkend naar de vroegere en huidige 'vulling' van het Veem is ook dit doel volledig gehaald. De interviews laten zien dat de mix inderdaad een meerwaarde heeft; zowel sociaal als professioneel.

Een type 'variatie' is er totaal niet: diversiteit in sociaal cultureel opzicht. Barten van Elden en Jaap den Baars wijzen er terugkijkend hier in hun interview (hoofdstuk 3) nadrukkelijk op: het Veem is wit. Aan die diversiteit en variatie werd kennelijk in de jaren 80 nog niet gedacht. Omdat verreweg de meeste nieuwe Veemers via oude Veemers van het Veem horen en in het Veem komen, zal dit niet snel veranderen. Het Veem is wit, middenklasse en eigenlijk een soort Montessorischool voor volwassen creatieven.

C. het scheppen van **gunstige voorwaarden** voor de individuele **beroepsuitoefening** en de sociale en culturele **activiteiten** van haar leden;

De interviews laten zien dat deze gunstige voorwaarden er zijn. Men leent materialen van elkaar, speelt elkaar opdrachten toe, er is sprake van kruisbestuiving en er werd en wordt ook samen gefeest en er ontstaan zelfs relaties en er worden Veem-kinderen geboren (zie Victron hoofdstuk 6).

D. het aantonen van het feit dat een werkgemeenschap als hiervoor bedoeld op den duur in economisch, sociaal en ook cultureel opzicht **grote mogelijkheden** biedt, zowel **voor de leden van de vereniging als ook voor de samenleving**.

De 'grote mogelijkheden' voor de leden individueel en als collectief zijn in het voorgaande benoemd, maar heeft de samenleving daar wat aan: de wijk, stad, land?

Het Veem was het eerste grote gebouw dat in de totaal verloederde omgeving van de Oude Houthaven werd schoongemaakt, afgestoft en gerenoveerd. Er werd opeens weer voor miljoenen in de buurt geïnvesteerd. Dat signaal was ook luid en duidelijk voor iedereen te zien. De casus lijkt daarmee enigszins op die van het totaal verloederde Pintohuis aan de Jodenbreestraat dat ook door 'nette krakers' gekraakt en vervolgens gerestaureerd werd en dat – simpel door er te blijven staan – een grote verkeersdoorbraak wist te stoppen. Daar kwam overigens ook de Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad uit voort.¹⁹ Ook het Pintohuis werd later een rijksmonument.

De samenleving – en in het bijzonder de Zeeheldenbuurt en de Spaarndammerbuurt - hebben dus voordeel gehad aan het Veem. Verder hebben nog steeds – en steeds weer nieuwe – kunstenaars, bedrijven en ambachtslieden economisch en sociaal veel aan de inspirerende goedkope werkruimte in het Veem.

Lest best kan het Veem model staan voor een totaal andere aanpak van 'zachte' vastgoedontwikkeling – door iemand ooit wel benoemd als 'losgoed'- waarbij een groep zakelijke idealisten – een community – zelf een eigen dak boven de groep bouwt.

---

¹⁹ <https://www.amsterdamsebinnenstad.nl/over-de-vvab.html> De invloed van het Pintohuis dat bleef staan mag niet onderschat worden. Ga op de brug in de Jodenbreestraat over de St Antoniesluis staan (vlak voor het Rembrandthuis) en zie de breedte van de weg die daar tot en met die brug gebouwd is. Zie vervolgens het smalle vervolg van de Jodenbreestraat bij het Pintohuis. Een overwinning van krakers vereeuwigd in stedenbouw.

2. **De vereniging tracht** met inachtneming van de toepasselijke erfpacht- en subsidievoorwaarden van de gemeente Amsterdam **haar doel te bereiken door:**

A. het **in erfpacht verwerven** van een perceel grond waarop Het Veem is gesticht;

Op 17 januari 2018 na meer dan 10 jaar onderhandelen werd uiteindelijk de eeuwigdurende erfpacht met een jaarlijkse canon van € 10.605,- geregeld.

B. het opstellen en uitvoeren van een **bouwplan** voor - en het **beheren en exploiteren** van - Het Veem door middel van **zelfbestuur, zelfwerkzaamheid en collectieve inspanning van de leden**, alles zodanig dat recht wordt gedaan aan de architectonische waarde van Het Veem;

Het pand, rijp voor sloop, werd door substantiële inspanningen van Veemers een goedkoop monument. Rijksmonument (gele gebouw) en Gemeentelijk monument (rode gebouw)

C. het onder hypothecair verband of anderszins **aantrekken** van de benodigde **gelden**;

Nog een doorslaand succes. Het geld kwam er uit eigen zak, uit het stadsvernieuwingsfonds en van de Triodos bank (die durfde!). De hypotheek is tegenwoordig alweer helemaal afbetaald.

D. het verhuren van de te creëren **werkeenheden** aan de leden;

Er zijn een kleine 80 werkeenheden voor leden van de vereniging.

E. het de leden in staat stellen om op basis van **zelfwerkzaamheid** onderhoudswerkzaamheden en andere activiteiten ter zake van Het Veem te verrichten, opdat de **exploitatie** van Het Veem door de vereniging op een **kostenbesparende** manier mogelijk is;

Zie ook 1A. Door veel zelfwerkzaamheid bij bouw, beheer en bestuur is er sprake van extreem lage huren en stevige reserves.

F. het vormen van **fondsen**, ten laste waarvan de kosten van periodiek onderhoud van Het Veem, eventuele exploitatietekorten en buitengewone uitgaven kunnen worden gebracht;

Er is al jaren – mede dankzij Henk Slijkhuis (Henk de Bouwer) - een meerjarig onderhoudsplan en er is een jaarlijkse begroting die rekening houdt met regulier onderhoud en waarmee buitengewone uitgaven makkelijker op te vangen en te verwerken zijn.

Het grappige is dat er helemaal geen exploitatietekorten meer zijn. Door verhuur van de Veemvloer en Veemkantine (zie ook hoofdstuk 4: Van illegaal naaiatelier naar het Buitenhof van Rutte) stroomt er extra geld binnen. De vraag is dus niet langer hoe we reserves voor slechte tijden opbouwen. De vraag is eerder 'wat te doen met de exploitatie overschotten?' Pure luxe dus: het Veem als het geldpakhuis van Dagobert Duck?

g. het voeren van **overleg en samenwerken** met derden ten aanzien van de gemeenschappelijke belangen van de leden op het gebied van de huisvesting van hun activiteiten;

Werkt.

h. het in en buiten rechte **behartigen van de belangen** van haar leden op het gebied van de huisvesting van hun activiteiten;

Gebeurt (zelfs met extra aandacht in moeilijke tijden zoals bij corona).

I. het verrichten van al hetgeen met het vorenstaande, in de ruimste zin genomen, in verband staat of daartoe bevorderlijk kan zijn.

Dit gebeurt. Niet alleen voor het Veem zelf, maar zeker ook voor de buurt. Zo speelt het Veem bijvoorbeeld ook belangrijke rol in de omgeving (denk aan uitwisselingen met scholen, deelname aan buurt platform, een project als Goud voor Hout etc.). Zeker ook de nadruk op duurzaamheid moet hier genoemd worden. Dit tegenwoordig geheel ingeburgerde begrip kom je in de allereerste Veem stukken al tegen. Het Engels was toen nog niet zo ingeburgerd, maar in feite wordt door het Veem in de jaren 80 van de vorige eeuw al gehamerd op het trio: people, planet, profit.

De conclusie werd eigenlijk al in de inleiding geopenbaard: "Veertig jaar later tellen bijna 80 bedrijven, ambachtslieden en kunstenaars – waarvan velen nieuwkomers – hun zegeningen. Op een lage eeuwigdurende erfpacht, staat er aan de Oude Houthaven, met uitzicht op het IJ en NDSM, een prachtig gerestaureerd gebouw met de status van Rijks (geel) en Gemeentelijk (rood) monument. De hypotheek is afgelost en het gebouw heeft de laagste huur die er bestaat in Amsterdam – en misschien wel Nederland. Met bijna 500 zonnepanelen op het dak en led in de gangen wordt scherp gekeken naar verdere verhoging van de duurzaamheid. In Werkgebouw het Veem huist tegenwoordig een fantastische mix aan creatieve toppers op het terrein van ambacht en maak-industrie, dans, ICT, design, film/foto, mode, kunst, onderzoek en advies, architectuur, theater en horeca. Een gebouw dat soms letterlijk klinkt als een klok met een sober maar ruim opgezet binnenwerk: 7500 m2 werkruimtes en 2500 m2 openbaar gebied met ruime vides, gangen en trappenhuizen."

Het enige echte minpunt betreft de diversiteit van het Veem. Het Veem is wit. Maar goed, misschien begrijpelijk aangezien het ooit gebouwd werd als pakhuis voor luxegoederen uit de Nederlandse koloniën.

En wat nu .....

Streven naar meer diversiteit en zeker ook naar nóg meer duurzaamheid. Dat is helder. Verder moet het Veem natuurlijk blijven werken aan lage huren, goed gebouw onderhoud, het faciliteren van samenwerking en misschien moet men in het Veem ook wat minder onderling bakkeleien.

Toch begint er iets te wringen. Wie de huidige doelen in de statuten goed bekijkt, ziet dat die geschreven zijn om een gebouw te behouden, vervolgens te verbouwen en daar iets moois mee te doen. Maar dat moois staat er nu. We zagen dat de exen en de Veemers daarover ook heel tevreden zijn.

Wie de financiële jaarstukken van het Veem bekijkt (ze staan op het intranet), ziet dat het Veem ook echt een 'waardevol' gebouw is²⁰ en dat er daarnaast best veel geld overblijft. Dit mede door gunstige verhuur van Veemvloer en Veemkantine. Het pakhuis voor luxe koloniale waren, zou wel eens het pakhuis van Dagobert Duck kunnen worden. Was dat de bedoeling? Met dat geld kan het Veem dus mooie dingen doen. Intern de huren bevriezen of zelfs verlagen, een gratis ruimte voor een artist in residence,²¹ anderen in de kille buitenwereld steunen?

Alles overziende: het Veem is een enorm succes. Een succes dat staat als een (pak)huis en dat vooral ook moet blijven bestaan. De Veemers kunnen dus tevreden achteroverleunen en als ze even stoppen met het onderlinge interne gekrakeel dan zou het goed zijn om samen eens na te gaan denken over nieuwe idealen. Het Veem is gered, het Veem is een succes, maar waartoe ... wat doen we ermee?

---

²⁰ De waarde van het gebouw is in de erfpachtovereenkomst vastgesteld op € 3.717.346,-. Dat is een relatief laag bedrag voor een monument van 10.000 m² aan de Oude Houthaven. Stel dat de 7500 m² atelier/werkplaats/bedrijfsruimte uitgepand wordt voor woningen dan komen we op een waarde van een dikke 52 miljoen euro (vastgoedprijzen woningen Amsterdam in deze omgeving anno 2020: € 7000,-). Van meet af aan hebben de Veemers gelukkig altijd grinnikend een artikel over 'aanbiedingsplicht' in alle overeenkomsten laten opnemen en ondertekend. De waarde is er echter en zou – met het Veem als onderpand – risicodragend gebruikt kunnen worden (een Veembansk).

²¹ Over deze mogelijkheid wordt al vele jaren in het Veem gesproken zonder dat er veel vooruitgang in die discussie lijkt te zitten.

Bijlage: de vele 'niet geïnterviewden'

Er zijn veel meer ex-Veemers dan zij die op de voorgaande pagina's genoemd werden. De interviews zijn dan ook een vrij willekeurige selectie. Soms lukte het niet om tot een afspraak te komen. Dat was dan toeval, want weigeringen waren er nooit. Misschien breiden we dit boekje dus ooit nog eens uit met meer verhalen en interviews.

Maar soms bleek het ook onmogelijk personen te vinden. Zelfs na eindeloos zoeken liep het spoor dan dood. Het voorbeeld van de illegale naaimachinehandel Rivalco is daar een voorbeeld van; al kon daar 'de ruimte zelf' een mooi verhaal vertellen. Een ander voorbeeld van een doodlopend verhaal was dat van reisbureau Ashraf. Ze begonnen ooit in ruimte 1.30 (1ste verdieping Oostzijde). Later kwam Desk in deze ruimte en in 2020 betrokken de Radiomakers Desmet deze ruimte.

De aanzet voor het mooie verhaal over het uitvliegen van Ashraf werd geschreven maar iemand die er meer over kon vertellen werd niet gevonden. Het verhaal bleef dus steken in de inleiding:

Hoe Ashraf met Tico en Koning Aap een KAT-groep werd

Ashraf was een alternatief reisbureau voordat alternatieve reisbureaus werden uitgevonden. Reizen naar de verre uithoeken van onze planeet, van Papoea Nieuw Guinea tot Verwegistan. Dat in de tijd dat Benidorm en Torremolinos voor de gemiddelde Nederlander al een heel avontuur was. Ashraf zat in het Veem tegen de steeg en buurpand IJ-point aan op de eerste verdieping straatzijde - vroeger toen er nog trainrails in de Van Diemenstraat lag, heette dat nog 'spoorzijde'. De Ashraf oprichters Erik van Eijk en Annemieke de Bondt zijn in de nevelen der tijd verdwenen. Het gerucht gaat dat ze in Diemen wonen.

Ashraf heeft tot 1999 in het Veem kantoor gehouden, de laatste jaren werden er de groepsbijeenkomsten gegeven. Een ander – niet minder alternatief en duurzaam reisbureau - Tico handelde in het Veem alle tickets af voor de groepsreizen van Ashraf.

Ashraf, Tico en Koning Aap zijn in 1999 gefuseerd tot de KAT Groep.

Maar het staat dus buiten kijf dat ook alternatief, ver en duurzaam reizen in die vroege Veem jaren al een plek had in Werkgebouw het Veem.

Er zijn naast Rivalco en Ashraf meer van dit soort 'mist' verhalen. We houden ons aanbevolen. Misschien bij een tweede druk ...?

Bijlage: publicaties over Werkgebouw het Veem

Over Werkgebouw het Veem en omgeving zijn diverse publicaties verschenen:

Veem

- 1986 Werkgebouw het Veem: Ruimte voor Werk. Tekst Luc Overman (met veel illustraties en plattegronden + overzicht bedrijven/ateliers)
- 1991 Het Nederlandsche Veem. Heruitgave van het 'boekje, bevattende eenige reproducties naar photo's van het uit- en inwendige van ons Etablissement Oranje Nassau gelegen aan de Barentszkade, alhier.' (1898) Uitgave bij 20-jarige bestaan van Appelbloesem Pers en 10-jarige bestaan van het Veem
- 1991 Tien jaar zelfbeheersing; Werkgebouw het Veem (11 verhalen van Veemers + overzicht bedrijven en ateliers en een Veemwoordenlijst)
- 1997 Kees Schaapman: Een droom van tienduizend m²; het succes van pakhuis het Veem. Vrij Nederland 30 augustus 1997, pagina 40-43 (met foto's van Hans van den Boogaard)
- 1999 HP/De Tijd 26-11-1999, pagina 9: Tapdansen op klompen
- 2003 Inschrijving in het monumentenregister met als status: rijksmonument onder Monumentnummer*: 526741. Inschrijving register*: 14 april 2003. Kadaster deel/nr: 18710/2 (<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/526741>)
- 2007 Edith Andriess: Het Veem; de oudste broedplaats van de stad bestaat 25 jaar. Het Parool, 31 maart 2007 pagina 22 en 23 (met foto's van Geert Snoeijer).
- 2008 Broeden aan het IJ; Kijken naar de creatieve industrie (Visitatie van het Veem en NDSM op de invalshoeken economisch, sociaal, fysiek en bestuurlijk). Twee delen: hoofdpublicatie en deel met bijlagen.
- 2011 Radio 1 Journaal 23-8-2011(redactie economie): Het Veem: creatieve vrijplaats aan het IJ (<https://nos.nl/artikel/266500-het-veem-creatieve-vrijplaats-aan-het-ij.html>)
- 2017 Werkgebouw het Veem; de stand van nu (een open boekje met verhalen over en visies op Het Veem). Uitgave Werkgebouw het Veem

Omgeving/Oude Houthaven

- 1997 Het Kerend Tij/The Turning Tide (de rol van gebruikers bij de herontwikkeling van havenpanden in Noord-West Europa). Peti Buchel en Bert Hogervorst. Gilde van Werkgebouwen aan het IJ en Appelbloesempers. Amsterdam. Voorbeelden uit Dublin, Liverpool, Bristol, Odense, Kopenhagen, Rostock, Szczecin en Amsterdam (2 talig Engels/Nederlands).
- 2012 Goud voor Hout (krant in oplage van 18.000 exemplaren huis aan huis verspreid in de Houthavens, Spaarndammerbuurt, Zeeheldenbuurt, Westelijke Eilanden en het Westerdok)
- 2012 Bestemmingsplan Spaarndammers en Zeehelden (Ontwerp toelichting, 21 september 2012). Gemeente Amsterdam, Stadsdeel West (http://ftp.ruimtelijkeplannen.amsterdam.nl/DRO/plannen/NL.IMRO.0363.E1001BPSTD-/NL.IMRO.0363.E1001BPSTD-OW03/t_NL.IMRO.0363.E1001BPSTD-OW03_index.pdf)2018
- 2018 Metamorphosis; een papieren monument voor de Oude Houthaven. 16 verhalen en posters over de omgeving van het Veem. Tekst en fotografie Robert Lagendijk

Verantwoording en colofon

Inleiding en slothoofdstuk (Wat ging goed, wat minder goed en wat nu?) in 2020 gemaakt door Paul van Soomeren (sinds 1983/84 in het Veem).

Interview met Jaap den Baars en Barten van Elden gemaakt in 2012 door Kees Driessen (Kamer 114 in het Veem sinds 2001). Gebaseerd op een interview van Kees met Jaap en Barten bij hun afscheid van het Veem in 2012 en aangevuld met een passage uit Jaaps weergave van de kraak uit het boek 'Tien jaar zelfbeheersing; Werkgebouw het Veem' (1991).

Alle andere Interviews in 2018 en 2019 gemaakt door Paul van Soomeren (soms face to face, soms telefonisch en een enkele keer per mail). De tekst van elk interview is teruggedigd bij de geïnterviewde(n) voor akkoord. Daarbij werden soms kleine wijzigingen aangebracht. Enkele interviews zijn eind 2020 nog iets aangevuld met actualiteiten.

De enquête onder Veemers (hoofdstuk 14) werd - met gebruikmaking van SurveyMonkey - uitgevoerd door Marga van Aalst (partner van Rein Barendregt die rond 1982/83 in het Veem zat en later 'Raven productions' startte)

Vormgeving: Bianca Kreuning DSP-groep (ruimte 1.31)

Foto's: Marijke Bresser (foto Veem havenzijde), Rene Gerritsen (foto Veem straat/spoorzijde) en Robert Lagendijk (foto Pontsteigergebouw).

Ontwerp logo werkgebouw het Veem: Marian Elbers

We zien deze publicatie als een uitgave 1.0.

Aanvullingen, correcties of meer verhalen van ex-Veemers zijn welkom.

Correspondentieadres: pvansoomeren@dsp-groep.nl

